

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Зав. кафедри
к.ю.н., доцент Черних Є. М.

«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему: «Правові засади співробітництва України та ЄС у сфері
забезпечення екологічної безпеки»

Студентки економіко-правового
факультету
спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
В'юшкової Єлизавети Сергіївни
Науковий керівник:
Тихомирова Галина Євгенівна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права та публічного
адміністрування
Рецензент:
Григор'єва Вікторія Василівна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри спеціально-правових
дисциплін Донецького державного
університету управління

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 20__ р.

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітній ступінь «Магістр»
Спеціальність 081 Право

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри
к.ю.н., доцент Черних Є. М.

« _____ » _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

В'юшкової Єлизавети Сергіївни

1. Тема роботи: «Правові засади співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки»

Керівник роботи: Тихомирова Галина Євгенівна, к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування, затверджені наказом вищого навчального закладу від «28» лютого 2020 року № 207.

2. Строк подання студентом роботи: 04 грудня 2020 року.

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет): метою роботи є аналіз існуючих правових засад співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки та надання рекомендації щодо його удосконалення. Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері забезпечення екологічної безпеки. Предметом дослідження є правові засади співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити): 1) вивчити сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки України; 2) визначити проблеми адаптації національного законодавства у сфері екологічної безпеки до права Європейського союзу; 3) з'ясувати юридичну відповідальність за порушення екологічного законодавства України;

4) проаналізувати сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки у країнах ЄС; 5) дослідити особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення у країнах ЄС; 6) запропонувати шляхи удосконалення співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування Тихомирова Г. Є.	17.04.2020	05.06.2020
2.	к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування Тихомирова Г. Є.	17.04.2020	30.06.2020
3.	к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування Тихомирова Г. Є.	17.04.2020	25.09.2020

6. Дата видачі завдання «17» квітня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Підбір теми, керівника та бібліографії наукового дослідження	20 березня 2020 року	
2.	Затвердження плану науковим керівником	17 квітня 2020 року	
3.	Підготовка першої глави роботи і здача керівникові на перевірку	05 червня 2020 року	
4.	Підготовка другої глави роботи і здача керівникові на перевірку	30 червня 2020 року	
5.	Підготовка третьої глави роботи і здача керівникові на перевірку	25 вересня 2020 року	
6.	Підготовка тез і остаточного варіанту роботи науковому керівникові	10 жовтня 2019 року	
7.	Підготовка відповідних документів для впровадження результатів роботи, складання реферату, анотацій і доповіді, отримання рецензії та відгуку керівника	16 листопада 2019 року	
8.	Попередній захист кваліфікаційних робіт	17 листопада 2020 року	
9.	Подання оформленої кваліфікаційної роботи на кафедру	до 04 грудня 2020 року	

10.	Засідання кафедри щодо допущення кваліфікаційних робіт до захисту ЕК	10 грудня 2020 року	

Студентка

Є. С. В'юшкова

Науковий керівник роботи

Г. Є. Тихомирова

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	8
1.1 Сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки України.....	8
1.2 Проблеми адаптації національного законодавства у сфері екологічної безпеки до права Європейського Союзу.....	17
1.3 Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства України.....	27
Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У КРАЇНАХ ЄС	43
2.1 Сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки у країнах ЄС.....	43
2.2 Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення у країнах ЄС	49
Висновки до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	60
3.1 Напрями трансформації державної екологічної безпеки в умовах європейської інтеграції України.....	60
3.2 Впровадження екологічних судів в Україні: досвід ЄС.....	65
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день в Україні спостерігається скорочення виробництва у зв'язку з економічною кризою, пандемією та війною, проте процес забруднення природного середовища поширюється з великою швидкістю. За всі роки незалежності нашої країни не було створено заохочувальної системи стосовно раціонального використання природних ресурсів та їх відтворення.

Євроінтеграційний курс передбачає нові вимоги стосовно підходів до формування та здійснення державного регулювання у сфері забезпечення екологічної безпеки.

А тому існує незаперечна необхідність взаємодії України та ЄС, не тільки у зв'язку з інтеграційними процесами, а й через необхідність збереження навколишнього середовища планети в цілому.

Екологічна політика ЄС, зважаючи на її досвід та успішність, а також ефективність використання сучасного технологічного прогресу у сфері природокористування є корисною для України.

Що стосується юридичної відповідальності у цій сфері, наукові дослідження орієнтовані здебільшого на національну правову систему України і не охоплюють питання наближення екологічного права України у питаннях відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу до права ЄС.

Приклади запровадження екологічного правосуддя в країнах ЄС, а також тенденції до постійного збільшення кількості екологічних судів у світі, на наш погляд, переконливо демонструють ефективність і життєздатність спеціалізованого екологічного правосуддя. Тому дослідження юридичної відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу через призму порівняльно-правового аналізу набирає актуальності, яке дасть змогу

гармонізувати законодавство України з правом ЄС в цій сфері правового забезпечення.

Відтак актуальним є ретельне вивчення та аналіз інструментів державного впливу у сфері охорони навколишнього природного середовища у державах – членах ЄС, які ефективно вирішують питання збереження, охорони та раціонального використання, відтворення природних ресурсів відповідно до положень концепції сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній літературі різні аспекти правових засад співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки розглядаються, зокрема, у роботах В. І. Андрейцева, А. П. Гетьмана, Є. М. Копиця, В. В. Костицького, А. М. Шульги, І. В. Яковюка та ін.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері забезпечення екологічної безпеки.

Предметом дослідження є правові засади співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз існуючих правових засад співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки та надання рекомендації щодо його удосконалення.

Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення наступних завдань:

- 1) вивчити сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки України;
- 2) визначити проблеми адаптації національного законодавства у сфері екологічної безпеки до права Європейського союзу;
- 3) з'ясувати юридичну відповідальність за порушення екологічного законодавства України;
- 4) проаналізувати сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки у країнах ЄС;

5) дослідити особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення у країнах ЄС;

б) запропонувати шляхи удосконалення співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки

Методи наукового дослідження. Методологічними засадами даного дослідження є система загально-наукових та спеціально-наукових методів: діалектичний, системний, формально-логічний, аналізу та синтезу, правового моделювання, історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний.

За допомогою діалектичного методу визначено стан, тенденції і перспективи розвитку національної сфери забезпечення екологічної безпеки у контексті правових стандартів ЄС. Системний метод було використано для аналізу екологічного законодавства України, а також правових документів ЄС з метою узагальнення досвіду правових заходів, пов'язаних із встановленням юридичної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу.

Формально-логічний метод застосовувався для виявлення прогалин у понятійному апараті, що існує в національному екологічному праві і праві ЄС з питань юридичної відповідальності у сфері забезпечення екологічної безпеки. Метод аналізу та синтезу дав змогу дослідити передумови формування екологічного законодавства в частині питань юридичної відповідальності в контексті забезпечення екологічної безпеки. Пропозиції щодо вдосконалення системи національного екологічного законодавства України сформульовано завдяки використанню методу правового моделювання. За допомогою історико-правового методу вивчався розвиток правових основ формування екологічного законодавства в Україні в контексті юридичної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу, а порівняльно-правовий і формально-юридичний методи дозволили дослідити і порівняти нормативно-правові акти національного законодавства

із європейськими стандартами правового регулювання у сфері забезпечення екологічної безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше:

- обґрунтовано створення механізму адаптації на рівні усієї держави екологічного законодавства з урахуванням сучасних економічних умов;

- доведено, що відповідальність за шкоду навколишньому природному середовищу має розглядатися як самостійний різновид юридичної відповідальності через особливий характер відносин між державою і суб'єктами, які порушили норми екологічного права;

- розроблено пропозицію перейняти досвід ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки, в основі якої запропоновано впровадження екологічних судів;

удосконалено:

- уточнено поняття «екологічна безпека» та внесено пропозиції змін до законодавства;

набуло подальшого розвитку:

- комплексне наукове порівняльно-правове дослідження особливостей юридичної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу у законодавстві України та ЄС;

- формування сучасної концепції адаптації екологічного законодавства до стандартів Європейського Союзу з урахуванням світового досвіду, міжнародних доктринальних і законодавчих підходів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у подальшому їх використанні в процесі дослідження та вдосконалення правових засад співробітництва України та ЄС у сфері забезпечення екологічної безпеки. Теоретичні концепції автора можуть бути використанні на конференціях та круглих столах, наукових засіданнях, пов'язаних з проблемами забезпечення екологічної безпеки.

Апробація дослідження. Окремі положення кваліфікаційної роботи були представлені на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 19 травня 2020 р. (С.138–140)). Роздрукований текст указаної апробації додається до кваліфікаційної роботи.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 91 сторінка, з них 12 сторінок – список використаних джерел (99 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1 Сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки України

В сучасних умовах питання правового регулювання забезпечення національної екологічної безпеки отримали особливої важливості. Останні тенденції свідчать про значне занепокоєння питаннями ефективності забезпечення екологічної безпеки не лише на рівні науковців, громадських організацій, окремих зацікавлених інституцій, а насамперед, на найвищому державному рівні.

Отже, вирішення зазначеного питання полягає у створенні діючої правової регламентації та реалізації затверджених екологічних постулатів.

Визначаючи поняття «екологічна безпека» необхідно звернути увагу, що воно має складний характер, його основу утворюють такі комплексні поняття, як «екологічний» та «безпека».

«Екологічний» – це такий, що стосується екології, а саме є безпечним для навколишнього природного середовища. Згідно до ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», безпекою є взаємовязані природні і соціальні умови та процеси, під час яких природні ресурси, не використовуються в господарстві у певний період часу, а саме земельний, водний комплекс та атмосферне повітря, флора і фауна [1].

Тобто, в основі безпеки у сфері екології діє багато різних за видом (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс тощо), характером (природних, соціальних, економічних тощо) та походженням (природні, штучні) факторів (явищ). Зокрема, як вказує В. І. Андрейцев, «об'єкти екологічного права – сукупність природно-соціальних умов і процесів, природних ресурсів,

ландшафтів, природних і природно-антропогенних комплексів, екосистем, життя і здоров'я громадян, які підлягають охороні за допомогою норм екологічного законодавства» [2, с. 29–30].

Треба підкреслити, що кожен із цих об'єктів має своє значення у загальній характеристиці екологічної безпеки, але всі вони взаємодіють та об'єднуються в єдиний за складом об'єкт управління – навколишнє природне середовище. Саме тому управління ним, на наш погляд, можливо визначити як систему взаємопов'язаних методів впливу держави на відносини у сфері забезпечення екологічного добробуту.

За дослідженнями М. І. Хилько, державна система екологічної безпеки України є сукупністю державних заходів, які спрямовані на підтримку рівноваги між її екосистемами й технологічними та природними навантаженнями. А структура системи управління складається з органів управління, сил і засобів, що обслуговують цю систему» [3, с. 134].

Необхідно звернути увагу, що системоутворюючим фактором дефініції «екологічна безпека» є людина, так як вона може виступати в якості джерела екологічних ризиків, а може бути жертвою загострених екологічних ситуацій. З цієї точки зору О. М. Хімич пропонує розглядати поняття «екологічна безпека» як «важливу складову частину національної безпеки» [4, с. 8]. На його думку, «екологічна безпека є станом захисту, за якого основні інтереси індивіду, суспільства та держави від небезпечних природних об'єктів, катастроф, господарської діяльності, природного і техногенного характеру» [4, с. 8–9].

Отже, узагальнюючи наведені думки науковців і беручи до уваги основні характеристики поняття «безпека», які даються у законодавстві, то, на наш погляд, екологічну безпеку доцільно визначати як досягнутий за рахунок своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальної або потенційної загрози природного чи техногенного характеру стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечена захищеність

інтересів, прав і свобод людини і громадянина, суспільства та держави, а також відсутні умови, що можуть призвести до погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Категорія «екологічна безпека» закріплена в національному законодавстві. Так, ст. 50 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає поняття «екологічної безпеки» як стан, за якого не допускається негативний вплив на екологічну систему, у тому числі людей, що гарантується великим комплексом взаємопов'язаних заходів» [1].

Згідно до ст. 16 Конституції України, «екологічна безпека та рівновага на території України є обов'язком держави» [5, с. 5]. Його виконання забезпечується за рахунок правового регулювання цієї сфери життєдіяльності людини, суспільства, держави нормами різних галузей права.

Щодо значення адміністративно-правового забезпечення погоджуємося із О. І. Безпаловою, яка вказує, що «саме воно є одним із дієвих засобів узгодження діяльності відповідних суб'єктів реалізації функцій держави із сучасними умовами розвитку України та кращими європейськими стандартами адміністрування у відповідних сферах» [6, с. 170]. Тому саме цей вид правового впливу розглядається нами як основний засіб управління в сфері екологічної безпеки держави.

Як зауважує О. І. Безпалова, «результатом реалізації адміністративно-правового управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави внаслідок організації та здійснення відповідної управлінської діяльності є створення необхідних умов для належного стану навколишнього природного середовища, а також отримання бажаного результату у вигляді попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей» [6, с. 172].

На думку Д. В. Лазаренко, «природні ресурси (елементи та сили природи, які можуть використовуватися у виробничій і невиробничій сферах для забезпечення потреб людей), а також дії суб'єктів публічної адміністрації

щодо забезпечення їх раціонального використання у сфері адміністративно-правового регулювання є об'єктом адміністративно-правових відносин» [7, с. 47].

Лазор О. Я., вивчаючи засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні, зауважує, що «об'єктами управлінських відносин у сфері реалізації екологічної політики охоплює всі сфери життя людини, а також процеси природокористування й охорони довкілля» [8, с. 9].

Підтримуючи позицію, наведену у роботах вказаних авторів, у тому, що сфера екології є складною за структурою системою, відзначимо, що об'єктом адміністративно-правового регулювання є відносини з приводу використання природних ресурсів – як залучених у господарський обіг, так і невикористовуваних в економіці в певний період, природних комплексів, а також діяльність фізичних і юридичних осіб щодо забезпечення раціонального використання навколишнього природного середовища з метою забезпечення екологічної безпеки окремої держави та світу.

Отже, екологічна безпека як об'єкт адміністративно-правового регулювання становить систему суспільних відносин із приводу виявлення, запобігання і нейтралізації реальних або потенційних загроз природного чи техногенного характеру стану навколишнього природного середовища, забезпечення захисту інтересів, прав і свобод людини і громадянина, суспільства та держави, знищення умов для погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

У змісті цих відносин науковці виділяють дві їх основні підгрупи відносин із приводу екологічної безпеки, які складають основний зміст адміністративно-правового управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави.

Перша підгрупа таких відносин стосується власне користування навколишнім природним середовищем. Ці відносини переважно є об'єктами регулювання екологічного права. Останнє, як відомо, регулює відносини з

приводу певних природних благ, умов, елементів, що підлягають регулюванню за допомогою його норм.

Друга підгрупа відносин у цій сфері пов'язана з діями уповноважених органів та інших осіб із приводу виявлення, запобігання і нейтралізації реальної або потенційної загрози екологічній безпеці держави, усунення умов для погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [9, с. 25].

Наведена підгрупа відносин переважно регулюється нормами адміністративного права. Але, як відмічає Н. П. Кобецька, «екологічне й адміністративне право зв'язані між собою, насамперед, застосуванням однакових методів регулювання – імперативних – і тим, що адміністративно-правові акти, зазвичай, виступають підставою виникнення, припинення чи зміни еколого-правових відносин» [9, с. 24].

Лазаренко В. А. серед основних завдань адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки виділяє наступні:

а) створення необхідного підґрунтя для розвитку стимуляції до покращення стану екологічної безпеки в Україні за допомогою вдосконалення чинного законодавства;

б) створення ефективної системи суб'єктів та заходів адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки;

в) забезпечення ефективних заходів запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах;

г) запобігання виникненню надзвичайних ситуацій екологічного, техногенного характеру та ефективна ліквідація їх наслідків і т. ін. [10, с. 11].

Зміст адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки, на думку І. О. Личенко, з одного боку, охоплює систему адміністративно-правових гарантій застосування державних, правових, екологічних,

організаційно-технічних та інших заходів у сфері екологічної безпеки, в тому числі інституційних адміністративно-правових засобів впливу у сфері попередження погіршення екологічного стану та виникнення небезпеки для здоров'я людей, припинення екологічних правопорушень у цій сфері; а з іншого – їх реалізацію як цілеспрямований вплив органів публічного управління та інших суб'єктів на суспільні відносини у сфері екологічної безпеки [11, с. 166].

Для підтримання високого рівня екологічної безпеки необхідно мати дієвий механізм. У науковій літературі під механізмом забезпечення екологічної безпеки зазвичай розуміють «комплекс взаємопов'язаних державних засобів, спрямованих на досягнення екологічної безпеки шляхом регулювання й контролю діяльності суб'єктів екологічних відносин за допомогою групи механізмів прийняття державноуправлінських рішень у сфері екологічної безпеки держави [12, с. 3]; комплекс правових засобів, спрямованих на досягнення екологічної безпеки шляхом державного регулювання і контролю діяльності суб'єктів екологічних правовідносин за допомогою відповідних екологічних норм [13, с. 92].

Стратегічною ціллю і обов'язком кожної держави є забезпечення екологічної стабільності. А особливістю адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки є і те, що застосування засобів адміністративно-правового характеру є прерогативою владних органів.

Відповідно, досягненню мети адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки буде сприяти і вирішення тих завдань, що визначені в рамках адміністративного реформування, зокрема забезпечення децентралізованого управління, запровадження, створення нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування, формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народів, національним інтересам [14].

Отже, завданнями механізму адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки є:

- врегулювання суспільних відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки в тому числі і через створення та вдосконалення відповідного законодавства;

- розроблення основних засад (стратегії) державної політики, програм, планів з питань сталого розвитку, зміни клімату, формування екомережі, захисту територій і населення від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру тощо;

- впровадження нових та вдосконалення наявних інструментів забезпечення екологічної безпеки;

- забезпечення ефективного попередження і здійснення контрольної-наглядової діяльності за шкідливими для довкілля і здоров'я чинниками;

- вдосконалення системи запобіжних заходів та забезпечення здійснення комплексу заходів реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру;

- вдосконалення системи сповіщення населення про екологічні ризики;

- формування нових фінансово-економічних постулатів забезпечення екологічної безпеки;

- створення умов для реалізації кадрового, матеріально-технічного, інформаційного напрямку діяльності суб'єктів відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки [15, с. 120].

При цьому, за загальним правилом, формування завдань механізму адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки відбувається з урахуванням того, що їх подальша реалізація є прерогативою державних органів.

Так, відповідно до Конституції України забезпечення екологічної безпеки і встановлення екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. Однак для досягнення кінцевої цілі – забезпечення

стану екологічно безпечного навколишнього природного середовища для життя та здоров'я людей – необхідна максимальна участь громадськості в адміністративно-правовому забезпеченні екологічної безпеки.

На жаль, в Україні натепер немало закріплено конституційних прав, які не просто порушуються, а цинічно нехтуються. Проте, на нашу думку, потреба в забезпеченні екологічних прав громадян України є гострішою, ніж у багатьох інших сферах.

Тому є ряд причин. Зокрема, одна з них – масове порушення цих прав протягом тривалого періоду часу. Екологічні права людини в Україні виступали та продовжують виступати свого роду заручниками складних процесів державотворення, об'єктом системних політичних спекуляцій з боку практично всіх політичних сил, що значною мірою нівелює в суспільній свідомості саму цінність екологічних прав людини.

Доводиться констатувати, що за роки незалежності України принципи реалізації та забезпечення захисту екологічних прав людини, закріплені в Конституції України, міжнародно-правових документах частіше за все залишаються вивіскою української держави, за якою приховано багато «чорних таємниць» функціонування, перш за все державного апарату. Наведемо один із прикладів, який підтверджує викладене вище.

Відомо, що серед перших законів екологічного спрямування нового покоління були Закони України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [9] та «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [10]. У ці закони неодноразово вносили зміни з різних причин, одна з яких – постійне намагання Кабінету Міністрів України скоротити витрати державного бюджету за рахунок «урізання» прав зазначених категорій осіб.

До того ж, у числі причин – необхідність приймати спеціальні заходи щодо захисту екологічних прав уже не лише постраждалих осіб або їхніх дітей, але й нащадків наступних поколінь.

А це означає, що велика кількість громадян нашої країни потребує захисту їхніх прав на нешкідливе довкілля і на відшкодування шкоди, завданої здоров'ю і майну порушенням вимог екологічного законодавства

Адже адміністративно-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки включає як діяльність державних структур, так і діяльність громадянських інституцій, взаємопов'язаних орієнтацією на єдину ціль, але властивими їм методами та способами. Тому, як відмічає Х. Марич, «ще одним важливим завданням адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки є залучення громадськості та розширення її участі у вирішенні проблем забезпечення екологічної безпеки» [15, с. 121].

Отже, узагальнюючи вищенаведений аналіз, можливо визначити екологічну безпеку як стан та умови навколишнього природного середовища, за якого забезпечується екологічна рівновага та гарантується захист навколишнього середовища, підтримання здоров'я і життєдіяльності людей.

Реалізація адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки здійснюється за допомогою адміністративно-правового механізму.

Метою адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки є створення такої системи адміністративно-правових заходів, через здійснення яких відбувається оздоровлення довкілля – усувається або ж зменшується вплив факторів забруднення на навколишнє середовище і досягається стан екологічно безпечного навколишнього природного середовища для життя та здоров'я людей.

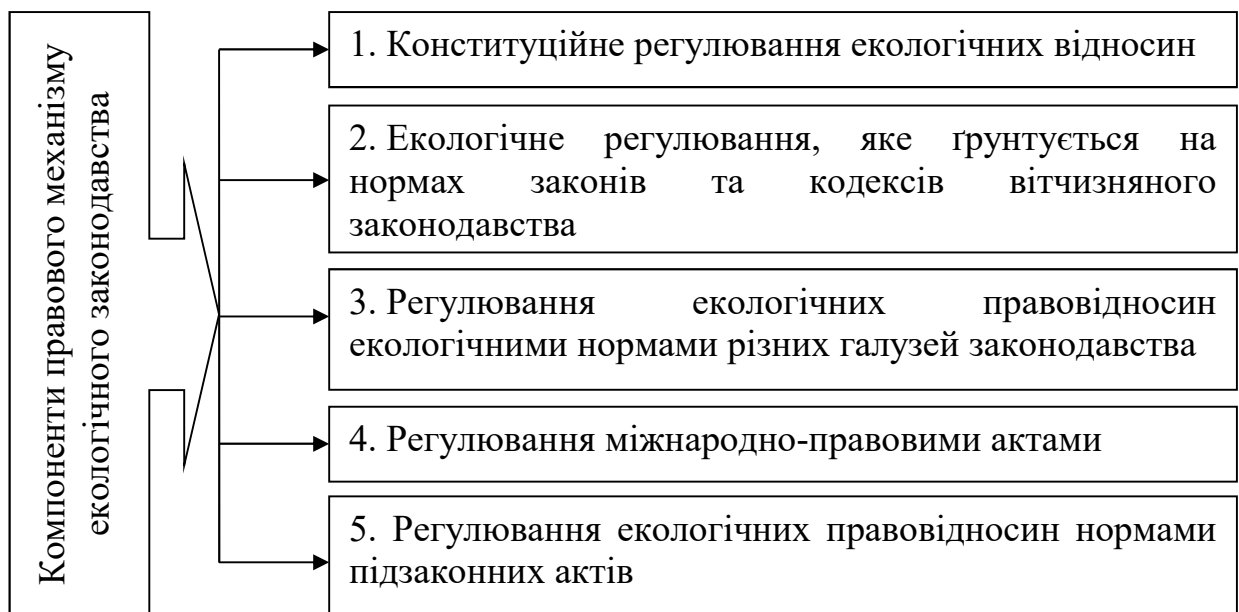
Мета реалізується через завдання та функції, а через специфічні заходи, засоби, форми, методи адміністративно-правового характеру забезпечується дієвість адміністративно-правового механізму, що стане предметом подальших наукових досліджень.

Підводячи підсумок, варто підкреслити, що саме норми адміністративного права забезпечують можливість формування стабільного, постійно діючого правового режиму підтримання стану екологічної безпеки на належному рівні, створення умов для усунення можливих небезпек і загроз у цій сфері. На наш погляд, від ефективності їх застосування залежить не тільки виконання державою вказаного обов'язку, а й доля нинішніх і прийдешніх поколінь.

1.2 Проблеми адаптації національного законодавства у сфері екологічної безпеки до права Європейського Союзу

Сьогодні з урахуванням великих змін у ринковій економіці нашої країни, які виводять її на новий рівень міжнародних відносин, постає питання про пошук шляхів, якими крокують держави, котрі мають більш розвинуті ринкові відносини та більш високий рівень екологічної безпеки населення.

Правовий механізм національного екологічного законодавства складається з декількох компонентів (Таблиця 1) [16, с. 90].

Таблиця 1. Компоненти правового механізму екологічного законодавства України

Згідно до норм чинної Конституції України, було закладено фундамент ефективного природокористування, утвердження екологічної безпеки та охорони довкілля.

За кожним громадянином закріплено право на екологічну безпеку та відшкодування збитків, пов'язаних з порушенням цього права, доступ до екологічної інформації, в тому числі про якість харчових продуктів і предметів ужитку, та можливість її подальшого поширення. Конституція України закріпила форми права власності на природні ресурси, передбачаючи, що земля, надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться у межах території України, є об'єктами права власності українського народу. Конституція України надає кожному громадянину право користуватися природними об'єктами відповідно до вимог законодавства [5].

Треба відмітити, що визначаючи найбільш важливі для громадянина екологічні права, Конституція України закріплює водночас їхні обов'язки, а саме: забезпечити екологічної безпеку і підтримання екологічної рівноваги на території України, особливо після Чорнобильської катастрофи. Головною метою екологічного законодавства України є «збереження української нації» [5, с. 5].

Правове регулювання ґрунтується на нормах Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей Закон наводить перелік принципів, спрямованих на визначення основних засад регулювання практичної діяльності щодо охорони довкілля (ст. 3), а також визначає соціально-правові та економічні основи охорони навколишнього природного середовища в інтересах поколінь [1]. Охорона навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також розробленими відповідно до нього земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним

законодавством. Також цей закон закріплює екологічні права та обов'язки кожного громадянина.

Користування природними ресурсами та їх охорона регулюються відповідними кодексами: Земельним кодексом України [17], Кодексом про надра України [18], Водним кодексом [19], Лісовим кодексом України [20].

Також є постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію» [21], «Про порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря» [22], «Про затвердження положень про територіальні органи Держекоінспекції України» [23] та ін.

Отже, можна визначити, що екологічне право в Україні ґрунтується на законодавчих та інших актах, в яких містяться, як відгомони минулого норми, що прийняті за часів СРСР, але вітчизняне екологічне законодавство активно розвивається для подолання радянських прогалин.

Велика роль у розвитку сучасного екологічного права в Україні належить міжнародному законодавству, яке поступово імплементується у вітчизняне законодавство.

Зазначимо, що найбільш важливими джерелами міжнародного екологічного права є «Декларація ООН з проблем навколишнього середовища» [24], яка була затверджена в 1972 році на Всесвітній конференції ООН з проблем навколишнього середовища, «Всесвітня стратегія охорони природи» [25], яку було прийнято у 1980 році, «Декларація Ріо-де-Жанейро», яку схвалили на міжнародній конференції з навколишнього середовища і розвитку в 1992 році [26].

Значну роль в реалізації екологічних правовідносин між цими документами та іншими міжнародними конвенціями відіграє організація під назвою «Програма ООН з навколишнього середовища» [27], а також інші структурні підрозділи ООН.

Треба зазначити, що глобалізаційні процеси та трансформації в суспільстві підвищили необхідність розвитку екологічного законодавства, а отже, потребують від країни вжиття негайних заходів. Адже протягом тривалого часу розвиток економіки держави відбувається за рахунок нещадної експлуатації природних ресурсів.

Тому, на нашу думку, сучасна екологічна політика потребує впровадження екологічного підходу в правову галузь, тобто під час розроблення законодавства, при створенні плану державного розвитку економіки та ведення господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, екологічний фактор, має бути врахованим обов'язково. Так прикладом співпраці держави та промислових підприємств з врахуванням екологічної складової, є зниження екологічного податку.

Необхідно зазначити, що зміна клімату є однією з основних проблем кожної розвиненої держави, оскільки сучасний екологічний стан є потенційно небезпечним для економіки та міжнародної безпеки, оскільки підвищуються ризики, пов'язані з енергетичною безпекою, питною водою, стабільності екосистем, ризиками для здоров'я населення.

Київський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифікований Законом України «Про ратифікацію Київського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» [28], визначає чисельне зменшення викидів парникових газів для країн розвинених та з перехідною економікою, до яких належить Україна. Як відомо, промисловість, енергетика, транспорт – це основні джерела викидів парникових газів в Україні.

Відповідно до Закону України від 18.03.2004 р. № 1629-IV «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [29], у програмі адаптації за Копенгагенським та Мадридським критерієм подається ряд положень, які є важливими безпосередньо для екологічного законодавства.

Зазначимо, що екологічне законодавство, потребує вагомих змін з урахуванням більш досконалого законодавства ЄС.

Як зазначено на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, впровадження законодавства ЄС відбувається у 8 секторах, їх регламентують 29 джерел права ЄС у цій галузі [30].

Так, у 2012 році була прийнята Дорожня карта Східного партнерства (двосторонній та багатосторонній вимір) [31].

Отже, двосторонній вимір Дорожньої карти містить інформацію про адаптацію законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони довкілля, багатосторонній вимір включає співпрацю з питань зміни клімату (експертне обговорення конкретних кліматичних питань, обмін інформацією щодо кліматичної політики та обмін кращою практикою, ефективна імплементація узгоджених спільних дій), співпрацю з екологічної політики та адаптацію до екологічного законодавства ЄС (система спільної екологічної інформації, належне екологічне врядування, боротьба з погіршенням стану довкілля, включаючи регіональні проекти з питань повітря, відходів, води і лісів), впровадження принципу зеленої економіки в країнах Східного партнерства [32, с. 134–135].

Угодою створюється асоціація між Україною та ЄС, яка, серед іншого, спрямована на поступове зближення Сторін на основі спільних цінностей, наближення України до політики ЄС, створення умов для зростання тісної співпраці в різних сферах спільного інтересу, в яку, серед іншого, входить і охорона довкілля. Така співпраця здійснюватиметься під час розробки всесвітньої стратегії щодо довкілля, розробки стратегій кожної держави окремо та кожного регіону, розробки та імплементації осучасненої стратегії у зв'язку зі зміною клімату.

На наш погляд, важливим кроком на шляху адаптації до законодавства ЄС стала ратифікація Конвенції про доступ до інформації, участь суспільства в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються

довкілля (Орхуська конвенція) [33], основні положення якої стосуються громадського доступу до інформації про навколишнє середовище та громадської участі у діяльності щодо розроблення окремих планів та програм у сфері навколишнього середовища враховані у законодавстві. Отже, Україна поступово виконує План дій щодо виконання рішення Сторін Орхуської конвенції.

Треба також відмітити вимоги ст. 7 Директиви 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації [34], які, на наш погляд, сприятимуть повній гармонізації з вимогами ЄС у частині розповсюдження екологічної інформації.

21 серпня 2014 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, представило «Національну стратегію наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля». Увагу акцентовано на положеннях статті 363 Глави 6 «Навколишнє середовище» та Додатку XXX до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Плани імплементації Директив та регламентів у сфері охорони довкілля вже розроблено, вони проходять процедуру перепогодження у центральних органах виконавчої влади і найближчим часом їх буде винесено на розгляд Кабінету Міністрів України [35].

Проект «Підтримка України у наближенні до екологічного законодавства ЄС», метою якого є сприяння процесу наближення законодавства України до екологічного законодавства ЄС на основі Угоди про асоціацію Україна-ЄС та інших рамкових документів, буде фокусуватись у секторах, яких буде три, а саме:

- 1) горизонтальні директиви, а саме: система управління довкіллям, інтеграція екологічної політики та інших галузевих політик;
- 2) підвищення якості води та управління водними ресурсами;

3) охорона довкілля (Директива про захист диких птахів, Директива про збереження природного середовища існування дикої флори та фауни) [35].

Безумовно кожний з вищенаведених секторів буде пов'язаний з питаннями забезпечення безпеки в екологічних правовідносинах.

04 жовтня 2016 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом» [36].

Реалізація положень цього закону дозволяє удосконалити законодавство України у питаннях впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами відповідно до вимог Водної Рамкової Директиви ЄС.

У грудні 2015 року в Парижі було прийнято нову глобальну кліматичну Паризьку угоду до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, яка була ратифікована Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди» від 14 липня 2016 року [37].

Згідно до положень зазначеної угоди Україна, має обов'язок забезпечити низьковуглецевий розвиток в усіх галузях економіки та підвищення спроможності до адаптації від несприятливих наслідків зміни клімату, зокрема, шляхом скороченням обсягу викидів парникового газу.

Також, Кабінетом Міністрів України було затверджено Концепцію реалізації державної політики України у сфері зміни клімату, якою було встановлено умови поступового переходу до низьковуглецевого розвитку за умов економічної, енергетичної та екологічної безпеки [38, с. 44]

Погоджуємося з думкою фахівців, що завданням теперішніх як органів державної влади в Україні, імплементація принципів і стандартів європейської екологічної політики, з метою підвищення рівня нашої держави у ЄС та подальшого вдосконалення та підвищення ефективності національного екологічного законодавства [39].

Етапним у процесі євроінтеграції України є набрання чинності в повному обсязі 01.09.2017 р. Угодою про асоціацію України – ЄС [40]. Водночас незворотність євроінтеграційних устремлінь України робить безальтернативним необхідність приведення національного законодавства у відповідність до європейського права. Це повною мірою стосується екологічного законодавства України.

Варто підкреслити, що однією з основних умов прийняття до ЄС нових членів є адаптація їх внутрішнього законодавства до права ЄС. Тому країни-кандидати повинні заповнювати прогалини у своєму законодавстві та адміністративних правилах і поліпшувати екологічну ситуацію, посилюючи економіку та конкурентоспроможність.

Незважаючи на те, що екологічний компонент поступово впроваджується до різних секторів економіки України, як зазначають фахівці, не всі галузі національного законодавства містять екологічне спрямування та забезпечувальні механізми для впровадження екологічних вимог [41, с. 602].

Необхідним кроком у забезпеченні екологічної відповідальності є розроблення Комісією ЄС спеціального документа – Білої книги, в якій визначено, хто має оплачувати вартість заходів з очищення від забруднення і з відновлення природного середовища, якому було заподіяно шкоду, а також затверджено відповідальність саме за шкоду природним ресурсам (зокрема, за забруднення земель і шкоду, заподіяну біорізноманіттю).

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 р. [42] до преамбули Конституції України були внесені зміни, якими на рівні Основного закону держави було закріплено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. І хоча протягом багатьох років поспіль відповідна ідея офіційно була домінуючою на всіх державних

рівнях, у національній правовій доктрині й у вітчизняній інституційно-організаційній практиці саме це конституційне положення можна вважати логічним завершенням, певною «крапкою» у виборі стратегічного курсу держави.

Тепер всіяке намагання поставити під сумнів євроінтеграційні орієнтири нашої держави можна буде вважати неконституційним і таким, що суперечить засадничим державотворчим канонам.

Проаналізувавши нормативно-правові акти, що регламентують окреслені правовідносини, треба відмітити, що законодавством встановлені як загально-правові засади, а саме Конституція, «Закон про охорону навколишнього природного середовища» та інші по ресурсові закони та кодекси, так і спеціальні правові положення, закріплені в законах «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про регулювання містобудівельної діяльності» [43] тощо.

Повнісю погоджуємося з думкою Г. І. Балюк, що подальший розвиток екологічного законодавства та права повинен бути пов'язаний з відходом від галузевого регулювання екологічних відносин (за окремими природними ресурсами) та розробкою Екологічного кодексу України як акту міжгалузевої кодифікації. Розуміння цього уже сьогодні передбачає наявність нової методології класифікації та систематизації норм екологічного права та класифікації нормативних актів, які їх містять. Це має бути акт не галузевої, а міжгалузевої кодифікації [44, с. 80].

Отже, адаптація національного законодавства у сфері екологічної безпеки до права Європейського союзу – це послідовний і тривалий процес.

Фундаментальна проблема зараз полягає у формуванні сучасної концепції адаптації екологічного законодавства до стандартів Європейського Союзу з урахуванням світового досвіду, міжнародних доктринальних і законодавчих підходів.

Але який шлях вибрати, щоб забезпечити таку відповідність? Як узгодити еколого-правову систему України з правом Європейського Союзу, маючи на увазі найближчі потреби правового розвитку? Проблема ця існує на багатьох рівнях та є багатоаспектною. Необхідно звернути увагу, що сучасні законодавчі процеси у справі екологічного законодавства України з європейським правом спрямовані виключно на виконання вимог Угоди про асоціацію.

Узагальнюючи вищенаведений аналіз, варто підкреслити, що вітчизняне екологічне законодавство нерозривно пов'язане з міжнародним правом, оскільки проблеми забезпечення екологічної безпеки з регіональних та національних перетворились на глобальні. Про це свідчать усі згадані вище угоди, прийняті міжнародними організаціями.

Міжнародне екологічне законодавство нині є тією глобальною системою, тим механізмом, кожний складник якого повинен працювати злагоджено, а для України це означає необхідність детального аналізу чинного законодавства з метою виявлення прогалин та невідповідностей, які перешкоджають повноцінному та гармонічному розвитку економічної діяльності поряд із додержанням міжнародних норм екологічного законодавства.

Певною мірою таке становище пов'язане з тим, що нині до діяльності з приведення у відповідність законодавства України з європейським правом здебільшого залучаються особи, що мають досить віддалене відношення до необхідних системних знань.

Законотворчі роботи відповідної спрямованості значною мірою виконуються за рахунок іноземних інвестицій, проте виконання всередині країни не відповідає висунутим вимогам, оскільки науковці екологічного профілю залучаються до таких робіт вже на етапі погодження проєктів, розроблених без урахування його поточного стану.

Таке становище не може бути визнане задовільним і потребує системних змін, а для початку – виявлення та достатнього аналізу виникнення та існування даної проблеми.

Таким чином, на підставі вивчення та узагальнення відповідного досвіду держав Центральної та Східної Європи, на наш погляд, доцільно створити ефективний загальнодержавний механізм адаптації екологічного законодавства з урахуванням сучасних економічних умов. Необхідно сприяти підвищенню рівня екологічної свідомості та культури як державних службовців, так і громадян з питань європейського екологічного права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм у вищих навчальних закладах та ін.

1.3 Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства України

Необхідно зазначити, що заходи юридичної відповідальності, які у свою чергу застосовуються до винних осіб, є найефективнішим правовим засобом зміцнення екологічного законодавства.

Як зазначається у праці М. О. Духно, юридична відповідальність спонукає суспільство слідувати нормам, які містяться у законі [45, с. 213–214].

Правова доктрина виділяє основні види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, конституційна, цивільно-правова, матеріальна [46, с. 439].

Злочини проти довкілля – передбачені зазначеними видами відповідальності – це суспільно-небезпечні діяння, які посягають на право громадян і суспільства на екологічну безпеку, на безпечне для життя і здоров'я, встановлений порядок природокористування [47, с. 111].

Так В. В. Петровим, визначено, що «екологічно-правова відповідальність є комплексним міжгалузевим інститутом різних галузей права, що складається з двох груп норм і відповідних правовідносин:

а) ті, що виникли з приводу порушення норм природоохоронного законодавства;

б) ті, що тривають у зв'язку із застосуванням санкцій (кримінальної, адміністративної, цивільної відповідальності) за допущення правопорушення [48, с. 56].

Проте, можна дійти висновку, що «екологічно-правова відповідальність є комплексним міжгалузевим інститутом екологічного права, оскільки він охоплює норми різних галузей права, зберігаючи їх взаємозв'язок між собою» [48, с. 56]. Отже, якщо за правопорушення в галузі екології застосовуються один з традиційних видів відповідальності (кримінальна, адміністративна, майнова чи дисциплінарна), а їх сукупністю є «екологічно-правова відповідальність» [48, с. 59].

Українське законодавство у сфері відповідальності за порушення охорони земель є розгалуженим, проте не повністю відповідає європейським стандартам. Стаття 211 Земельного кодексу [17] містить перелік правопорушень у сфері охорони землі, за які настає юридична відповідальність. Вітчизняні кримінально-правові інструменти регулювання охорони земельних ресурсів наближені вищезазначеним стандартам, проте є певні недоліки.

Проблема відмежування відповідальності за земельні правопорушення постає на практиці в разі, коли за одне правопорушення передбачено різні види відповідальності. Так, наприклад, за псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель передбачена як адміністративна (ст. 52 КУпАП) [49], так і кримінальна відповідальність (ст. 239 ККУ) [50].

Однією з прогалин є відсутність підходів до трактування діянь. Вітчизняні науковці зазначають, що «часто законодавець не розділяє поняття,

наприклад, псування та забруднення земель, а тому і виникає помилка у застосуванні відповідальності» [51, с. 240].

Актуальним питанням є досі необхідність введення кримінальної відповідальності за окремі правопорушення. Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля» 2009 р., ККУ було доповнено ст. 239-1 «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель» [50]. При цьому, як відмічають фахівці, «законодавцем не роз'яснено, що таке заволодіння ґрунтовим покривом, яке створює небезпеку для життя та здоров'я людей. Конвенція № 172, яка стала першим актом, що закріпив відповідальність юридичних осіб дало поштовх для багатьох країн» [52, с. 179].

Така ж проблема і виникає при питання притягнення юридичних осіб до відповідальності. Незважаючи на те, що у ККУ існує розділ про заходи кримінально-правового характеру до останніх, проте за злочини проти довкілля вони не застосовуються. На наш погляд, це є недоліком та не відповідає підписаній Україною Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення та відходить від норм права Європейського Союзу.

Так український вчений О. Шуміло передбачає необхідність розширення заходів кримінально-правового характеру для злочинів у сфері порушення земельних ресурсів і ландшафтів. Науковець вказує на досвід Польщі, яка застосовує такі обмеження, як заборона на рекламу господарської діяльності, продуктів та послуг; використання грантів і субсидування; отримання державного контракту; доведення вироку до громадськості [53, с. 182].

Як бачимо, Україна на шляху до наближення законодавства щодо відповідальності у сфері охорони земельних ресурсів та ландшафтів, проте існують прогалини у законодавстві та неготовність до прийняття нових

підходів, які б сприяли ефективному регулюванню охорони та збереження природних ресурсів.

У сфері водної політики обов'язковою для виконання усіма членами ЄС та рекомендованою для кандидатів є Водна Рамкова Директива [54], яка була прийнята 23 жовтня 2000 року на спільному засіданні Європейського парламенту та Європейської Ради. Вона встановлює цілі охорони води у XXI столітті: покращення природного середовища, забезпечення відтворення вод та недопущення їх забруднення, управління водними ресурсами за басейновим принципом, раціональне використання водних ресурсів.

Положення Водної Рамкової директиви щодо відповідальності за порушення водного законодавства відображено певною мірою у главі 23 Водного Кодексу України [19]. Зокрема, наводиться перелік дій, які визнані порушенням водного законодавства, а також, зазначає що водокористувачі, винні у наведених порушеннях звільняються від відповідальності, якщо останні виникли внаслідок дії непереборних сил природи чи воєнних дій.

Важливим положенням в рамках висвітлення питання відповідальності за порушення водного законодавства є передбачення обов'язку винної особи відшкодувати збитки, завдані внаслідок такого порушення.

Але потрібно відмітити, що Водна Рамкова директива зобов'язує держави-члени ЄС визначити інший вид відповідальності, що буде застосований внаслідок порушень Директиви, а саме фінансові санкції, які мають бути згідно умов Директиви доцільними, відповідними та ефективними [55, с. 133].

Кримінальна відповідальність за порушення у сфері охорони вод встановлена, зокрема, ст. 242 КК України [50].

В європейському законодавстві закладено ефективний економічний механізм в сфері водокористування, який зобов'язує водокористувачів оплачувати збори за використання водних ресурсів, а також за їх забруднення, і тим самим стимулює до більш раціонального водокористування

за умови нанесення мінімального збитку водним ресурсів і навколишнього середовища [56, с. 252].

Законами України може бути встановлено відповідальність і за інші види порушень у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу. Дисциплінарна відповідальність настає за невиконання трудових обов'язків працівника, яке призвело до порушень трудової дисципліни, пов'язаної із заподіянням шкоди об'єктам рослинного світу.

Відшкодування завданих об'єктам рослинного світу збитків здійснюється в порядку цивільно-правової відповідальності.

Згідно ст. 23 Закону України «Про рослинний світ», засобами забезпечення відтворення природних рослинних ресурсів можуть виступати:

- сприяння природному відновленню рослинного покриву;
- запобігання тому, щоб природні рослинні угруповання зазнавали небажаних змін;
- запобігання негативному впливу на рослинність господарської діяльності;
- штучне поновлення природних рослинних ресурсів;
- призупинення господарської діяльності задля забезпечення умов відновлення природних рослинних угруповань, які зазнали деградації [57].

Визначення шкоди, заподіяної об'єктам рослинного світу, здійснюється відповідно до:

- постанови КМУ «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів»;
- постанови КМУ «Про 142 затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу»;
- постанови КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» [43].

Серед статей КУпАП, які передбачають відповідальність за адміністративні правопорушення проти рослинного світу, можна назвати такі:

- незаконна порубка лісових культур і молодняка, їх пошкодження та знищення (ст. 65);
- пошкодження лісу хімічними речовинами, стічними водами, шкідливими викидами, нафтою і нафтопродуктами, відходами (ст. 72);
- введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси (ст. 71);
- самовільне випалювання рослинності або її залишків (ст. 771);
- засмічення лісів відходами (ст. 73);
- порушення законодавства про захист рослин (ст. 831) тощо [34].

Адміністративними правопорушеннями, які можуть завдати шкоди і об'єктам тваринного, і рослинного світу є:

- а) виготовлення, зберігання, збут чи реклама знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного або рослинного світу, які є забороненими (ст. 851 статті КУпАП);
- б) незаконне вивезення з України об'єктів тваринного і рослинного світу або їх незаконне ввезення на територію України (ст. 88);
- в) порушення правил використання й охорони об'єктів і територій природно-заповідного фонду (ст. 91);
- г) порушення правил поповнення, створення, зберігання, державного обліку, використання зоологічних, ботанічних колекцій, порушення правил торгівлі такими об'єктами (ст. 882);
- д) порушення порядку збуту або придбання об'єктів тваринного або рослинного світу, порушення правил утримання диких тварин у напіввільних умовах або в неволі (ст. 88-1);
- е) порушення вимог щодо охорони видів рослин і тварин, яких занесено до Червоної книги України (ст. 90);

є) перевищення нормативів і лімітів використання природних ресурсів (ст. 912) тощо [49].

До злочинів, де основним безпосереднім об'єктом злочину є об'єкти рослинного світу, у КК України відносяться:

- знищення об'єктів рослинного світу, їх пошкодження (ст. 245);
- порушення законодавства про захист рослин (ст. 247);
- умисне пошкодження або знищення об'єктів природно-заповідного фонду, або територій, взятих під охорону держави (ст. 252). Окремий склад злочину – екоцид (ст. 441) [50].

Як відмічає Е. Є. Туліна, «основними відмінностями між Українським законодавством і ЄС є те, що в Україні розглядувані відносини регулюються матеріальними і процесуальними нормами, що містяться в підгалузевих нормативних актах (Закон України «Про рослинний світ», Лісовий кодекс України тощо), а в ЄС – більш процедурними нормами, що містять методи й механізми, спрямовані на вдосконалення прийняття рішень, розроблення і впровадження змін безпосередньо в законодавство держав-членів ЄС» [58, с. 185].

Дисциплінарна та цивільна відповідальність за правопорушення щодо об'єктів тваринного світу не відрізняється від таких самих видів відповідальності за правопорушення проти об'єктів рослинного світу.

Адміністративні правопорушення проти об'єктів тваринного світу визначені наступними статтями КУпАП:

- недотримання правил використання об'єктів тваринного світу (ст. 85);
- недотримання вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, акліматизації, переселення, схрещування диких тварин (ст. 87);
- жорстоке поводження з тваринами (ст. 89) тощо.

Злочинами проти об'єктів тваринного світу визнаються:

- а) незаконне полювання (ст. 248 КК України);

б) незаконне зайняття звіриним, рибним або іншим водним добувним промислом (ст. 249);

– здійснення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250) [49].

На думку дослідників, законодавство ЄС у сфері охорони флори та фауни є досить розгалуженим, а тому існує безліч правових актів, які регулюють охорону того чи іншого виду. Проте, норми щодо юридичної відповідальності за порушення у сфері охорони флори, фауни та біорізноманіття містяться здебільшого в загальних актах.

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, яка ухвалена під егідою Ради Європи у м. Берні (Швейцарія) 19 вересня 1979 р. та ратифікована Україною 29 жовтня 1996 р., містить Додаток I «Заборонені засоби і способи знищення, вилову та інших форм використання диких тварин» [59].

За останній час, на виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі значно зросли штрафи. Містяться також норми щодо відповідальності за порушення норм охорони рослинного і тваринного світів в Кримінальному кодексі України. Так, це передбачають статті 245–250 КК України [50].

Зазначимо, що українське законодавство намагається відповідати вищенаведеним нормам, так згідно ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», «порушення законодавства України про охорону навколишнього середовища тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність» [1].

Питання юридичної відповідальності у сфері атмосферного повітря, озонового шару та клімату, безперечно, є нагальним для внутрішньої політики будь-якої держави. ЄС як наднаціональне утворення намагається створювати правову базу для ефективного регулювання та застосування

відповідних заходів задля охорони атмосферного повітря. Діяльність великої кількості підприємств, небезпечне поводження з відходами зумовлюють негативні зміни у кліматі, озонового шару, а тому необхідним є рішучі методи запобігання цьому.

Важливо підкреслити, що у країнах ЄС, на відміну від України питання охорони таких об'єктів як атмосферне повітря, озоновий шар та клімат і, відповідно, настання відповідальності за їх руйнування або зміну регулюється дуже прискіпливо.

Так, наприклад, Директива 2001/80/ЄС [60] про обмеження викидів деяких забруднюючих речовин в атмосферу з великих спалювальних установок передбачає відповідальність за правопорушення у цій сфері, а саме обов'язок Державчленів визначити штрафи, застосовні до порушень національних положень, прийнятих відповідно до цієї Директиви. Штрафи, передбачені таким чином, повинні бути ефективними, розмірними та розумовнозрозумілими.

Одним з останніх кроків ЄС щодо поліпшення клімату стала Паризька угода[61].

Її було прийнято 12 грудня 2015 р. Варто підкреслити, що завдяки Паризькій угоді було суттєвим чином оновлено засади міжнародної співпраці з питань запобігання зміни клімату.

Якщо мова іде про правопорушення пов'язані з атмосферним повітрям та кліматом, в Україні адміністративна відповідальність також має місце, (зокрема, ст. 78 КУпАП) [49].

Окрему групу становлять правопорушення, пов'язаний з перевищенням нормативів забруднюючих речовин:

– допущення до експлуатації транспортних, інших засобів, вміст забруднюючих речовин у відпрацьованих газах яких перевищує нормативи (ст. 80);

– експлуатація автотранспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах (ст. 81) [49].

Названі дії також мають наслідком настання відповідальності, оскільки є потенційно небезпечними для населення в майбутньому.

На сьогодні в нашій країні, саме через відсутність озонового шару як об'єкта правової охорони, відповідальність за його руйнування залишається не врегульованою. Хоча, треба відмітити, що у процесі підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, передбачався цілий блок екологічних питань, в тому числі і стосовно збереження клімату та озонового шару.

Саме через наближення національного законодавства до європейського, Міністерство екології та природних ресурсів України розробляє та готує на розгляд Уряду проект Закону України «Про охорону озонового шару» [62], який має передбачати відповідальність за правопорушення в цій сфері, а також, в якому імплементовано положення Регламенту ЄС про речовини, що руйнують озоновий шар. Регламент в статті 29 «Санкції» також визначає, що Держави-члени встановлюють правила щодо санкцій, що застосовуються до порушень положень цього Регламенту, та вживають всіх необхідних заходів для забезпечення їх виконання. Передбачені санкції повинні бути ефективними, пропорційними і стримуючими [63].

Отже, аналіз законодавства України на предмет його відповідності положенням Регламенту дає підстави стверджувати про його часткову відповідність цьому Регламенту. Необхідно звичайно брати до уваги його положення при зведенні вітчизняних нормативних актів до єдиного стандарту.

На сьогоднішній день внаслідок тривалого збройного конфлікту на сході України, екосистема знаходиться в стані екологічної катастрофи, яка спричинена тотальним порушенням національного та міжнародного

законодавства у сфері охорони навколишнього середовища. Підраховуючи кількість людських жертв, на жаль ніхто не враховує, які наслідки вже спричинені довкіллю і що чекає Україну вже завтра. За інформацією спостерігачів ООН – це руйнування території щонайменше 530 тис. гектарів (для більш точного розуміння це, як територія міста Маріуполь, помножена на 21 раз), у тому числі заповідних територій понад 80 тис. гектарів.

Також внаслідок широкомасштабних пожеж постраждало 150 тис. гектарів лісу, які палають і досі на територіях бойових дій. Забрудено повітря, ґрунт й води унаслідок розривів великої кількості боєприпасів і затоплення промислових підприємств. Зважаючи на той факт, що Донбас є промисловою житницею України, тільки уявіть, які незворотні наслідки можуть бути у разі їх пошкодження – оскільки об'єкти підвищеної екологічної безпеки знаходяться в умовах відсутності можливості ліквідації негативних наслідків (на рівні з Чорнобильською катастрофою).

Що стосується затоплення шахт, як зазначає гідрогеолог, доктор технічних наук Яковлев Євгеній Олександрович, «підвищення рівня хімічно небезпечних вод та вливання їх у річкові системи, колодці, море спричинить відсутність питної води». Мінна небезпека призвела до обмеження або втрати можливості природокористування на значних територіях водними ресурсами [64].

Метою дослідження є аналіз стану екосистеми на території бойових дій, особливостей притягнення до відповідальності за екологічну шкоду, заподіяну під час війни та створення негайного плану дій задля зупинення екологічної катастрофи.

Вивчаючи законодавчу базу, необхідно звернути увагу на Додатковий протокол I (далі – ДП I) до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08 червня 1977 року, а саме на п. 3 ст. 35 та ст. 55. Обидві статті забороняють застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті

завдати або, як очікується, завдадуть великої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу [65].

Але зміст понять «велика, довготривала і серйозна шкода» в ДП I не визначено. Так для притягнення до відповідальності за порушення вимог ДП I щодо захисту навколишнього середовища необхідне виконання всіх трьох умов одночасно: шкода має бути і великою, і довготривалою, і серйозною.

Як визначає Ерік Давід в підготовчих документах ДП I, які використовуються з метою його тлумачення, зазначається, що шкода для цілей ДП I вважається великою, якщо охоплює територію близько 20 тис. квадратних кілометрів; довготривалою – якщо триває кілька десятиліть; серйозною – якщо при цьому завдається також шкода здоров'ю або виживанню населення. Такі визначення на даний момент не відповідають сучасним реаліям, та взагалі юридично не закріплені в самому Протоколі, та не можуть оцінюватися як кваліфікаційні фактори судом [66, с. 340].

Також ще одним доволі актуальним питанням є притягнення до відповідальності, оскільки Російська Федерація не визнає юрисдикцію Міжнародного суду ООН. Проте складно довести відповідність діяння установленим нормам та міжнародним договорам, однак це не означає, що подібних спроб не варто робити. Так можливі варіанти притягнення до відповідальності за шкоду довкіллю у формі відповідальності за шкоду цивільному населенню та цивільним об'єктам, у тому числі, за побічну шкоду, а також у формі відповідальності за злочини проти людяності та воєнні злочини [67, с. 63].

До того ж, міжнародне право все більше звертає увагу на екологію, рішення міжнародних судів щодо екологічної шкоди свідчать про врахування потреб охорони довкілля під час будь-якої діяльності, у тому числі військової. Проте ще досі жоден суд не виніс рішення за вчинення екологічного злочину під час бойових дій.

У більшості випадків екологічна шкода завдавалась під час збройного конфлікту державами, що не були зв'язані нормами Протоколу I чи Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище. Однак це не означає, що за шкоду, спричинену довкіллю в результаті збройного конфлікту, в жодному разі не наступатиме відповідальність. Існують різні способи притягнення держави-порушниці до міжнародно-правової відповідальності (за завдану під час війни шкоду природному навколишньому середовищу, культурним об'єктам, а також заподіяну шкоду природним ресурсам як окупаючої сторони), а винних фізичних осіб – до кримінальної відповідальності згідно з міжнародним правом [68, с. 19].

Україна дала згоду на юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, але не ратифікувала Римський статут і не реформувала кримінальне законодавство щодо воєнних злочинів та злочинів проти людства. РФ відповідальна за порушення вимог двосторонніх угод з Україною у сфері охорони довкілля, внаслідок чого Україні спричинено значну шкоду, яку РФ зобов'язана відшкодувати згідно з нормами міжнародного права. Однак внаслідок агресії РФ Україна позбавлена можливості виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання за низкою багатосторонніх природоохоронних угод, зокрема й на території окупованого Донбасу та Криму.

Збитки, завдані довкіллю Луганської та Донецької областей в результаті військового конфлікту, ще наприкінці 2014 року оцінювалися в мільярди гривень. Внутрішнє законодавство України виявилось недостатньо готовим до регулювання суспільних відносин з приводу охорони навколишнього середовища в зоні збройних протистоянь. За таких обставин необхідне негайне реагування на виклики сьогодення [69, с. 20].

Сучасне міжнародне гуманітарне право не надає належного захисту довкіллю у період збройного конфлікту через невизначеність критеріїв

застосування відповідних норм; захист довкілля як цивільного об'єкта є також не ефективним через можливість перетворення його на воєнну ціль, а застосування норм щодо побічної шкоди, завданої довкіллю внаслідок воєнних дій, породжує проблеми із застосуванням принципу пропорційності.

Кожного року проходить кампанія «Година Землі», яку започаткував Всесвітній фонд природи, яка нагадує кожному з нас про необхідність дбати про природу. Це підтверджує той факт, що навколишнє середовище захищене нормами міжнародного гуманітарного права, оскільки під час збройних конфліктів завдається значна шкода природі. Незважаючи на захист, наданий кількома важливими міжнародними документами, довкілля продовжує залишатися мовчазною жертвою збройних конфліктів у всьому світі [70].

Отже, «карта відродження» передбачає такі негайні дії:

1) запровадження системи моніторингу стану територій в умовах війни, створення точних карт мінування та проведення розмінування, консервація шахт на прикладі промислового району Германії – Рура;

2) налагодження співпраці між Збройними Силами України та Міністерством енергетики та захисту довкілля України;

3) внесення змін до діючого міжнародного та національного законодавства щодо поняття «велика, довготривала і серйозна шкода», приведення до відповідності сучасності та закріплення його юридично. Важливим є розробка доказової бази для притягнення РФ до відповідальності за шкоду, яка спричинена навколишньому природному середовищу України;

4) надання необхідного обладнання та підбір кваліфікованих кадрів для визначення стану територій заповідного фонду, які є недоступними на даний момент; здійснення дистанційного контролю та моніторингу, зокрема дронами, фотопастками, приладами нічного бачення, GPS, веб-камерами для постійного спостереження;

5) залучення міжнародних партнерів, як спостерігачів на лінії розмежування, для визначення наслідків та дій негайного реагування задля збереження флори та фауни;

б) встановлення «жорстких кордонів» для заповідних територій та покарання за порушення режиму та нанесену шкоду.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи перший розділ, треба визначити, що екологічна безпека є одним із важливих питань, яке зумовлює виділення її забезпечення в окремий напрям діяльності держави. Особливостями екологічної безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання є складна структура тих відносин, які виникають у зазначеній сфері і які є об'єктом регулювання (відносини, пов'язані з користуванням навколишнім природним середовищем, а також відносини, пов'язані з забезпеченням екологічної безпеки держави).

Проаналізувавши правові основи забезпечення екологічної безпеки в Україні, слід відзначити, що, принаймні, на принциповому, декларативному рівні дана категорія дістала чіткого відображення в основних нормативних актах. Разом з тим, сама практична площина, подальші негативні тенденції у вітчизняній галузі екології змушують стверджувати про необхідність подальшого удосконалення відповідної діяльності.

На сучасному етапі в сфері екологічних правовідносин доцільно привернути увагу та привести у відповідність, уніфікувати екологічну термінологію, закріпити її у законодавстві; переглянути та уточнити переклад Директив українською мовою; внести відповідні зміни до законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу», «Про екологічну експертизу», «Про відходи»; Водного

кодексу України, Кодексу України про надра, Лісового кодексу України тощо.

Доцільно ретельно опрацювати функції екологічного управління (екологічну сертифікацію, екологічний аудит, екологічне страхування, екологічний контроль, екологічне інформування, екологічний моніторинг тощо), здійснити заходи щодо впорядкування державного управління в сфері природокористування та охорони довкілля.

Одним з елементів адаптаційного процесу екологічного законодавства є приведення його у відповідність до правових концепцій Європейського Союзу, маючи на меті недопустити прийняття рішень, які суперечать засадам концепції; створення механізму та прийняття порядку обміну на міжнародному рівні екологічною інформацією щодо прогнозування стихійних лих, природних катастроф, інших негативних факторів та ліквідації їх наслідків між зацікавленими компетентними органами України та відповідними органами сусідніх держав.

Таким чином, проаналізувавши досвід держав ЄС, є доцільним створення механізму адаптації на рівні усієї держави, екологічного законодавства з урахуванням сучасних економічних умов. Необхідно сприяти підвищенню рівня екологічної свідомості та культури як державних службовців, так і громадян з питань європейського екологічного права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм у вищих навчальних закладах та ін.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У КРАЇНАХ ЄС

2.1 Сучасний стан правового регулювання екологічної безпеки у країнах ЄС

Досвід країн – членів ЄС свідчить, що захист навколишнього природного середовища в основі має активну державну позицію, в якій пріоритет надається економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що розвивається в напрямку екологізації виробничих процесів на підприємствах.

Метод регулювання екологічної безпеки, який є дуже популярним в країнах ЄС – це екологічний платіж за забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, шумове забруднення, утилізацію відходів тощо.

Надання підприємству свободи у виборі альтернативного рішень щодо сплати за забруднення середовища, на думку В. О. Мартиненко, «створює певні передумови не лише для зменшення вартості боротьби із забрудненням, а й зменшує виробничі витрати в цілому» [71, с. 274].

Варто відмітити, що важливим державним кроком є надання певних пільг та економічної підтримки підприємства, яке здійснює боротьбу із забрудненням, оскільки економічне стимулювання природоохоронної діяльності не є обмеженим виключно негативними методами. Тобто є необхідним створення заохочувального механізму, який передбачає застосування екологічного субсидування, позики, податки, збори, штрафи, кредити і квоти, пов'язані з викидом шкідливої речовини.

Одним з інструментів, що застосовується під час користування водними, мінерально-сировинними, земельними і рибними ресурсами, є «добровільні угоди».

Підхід у якому враховується індивідуальний чинник, до нормативного регулювання впливу на довкілля, пунктуальної деталізації закону і підзаконного (регулятивного) акту, а також процедури їх обов'язкового застосування має прихильність у країнах з давніми традиціями, наприклад у Німеччині.

У європейських країнах застосовується такий обмежувальний елемент державного регулювання природокористування як система застави, що встановлює надбавку до роздрібною ціни на товар, процес утилізації якого є доцільним після використання. Такий елемент державного регулювання застосовується у таких країнах як Франція, Німеччина, Італія, Фінляндія, Австрія, Великобританія та в інших країнах ЄС. Так наприклад, Швеція використовує заставу під час продажу автомобілів. Тобто, майже 90 % у країні автомобілів, які були реалізовані, згодом здається на утилізацію [72, с. 3].

Інструментами державного регулювання природокористування є пільгові кредити і субсидії, що надаються на конкурсній основі для реалізації різних природоохоронних програм. У деяких країнах субсидії отримують ті фірми, які відмовляються від застосування пестицидів і отрутохімікатів.

Треба зазначити, що в останні роки у країнах Західної Європи намітилася тенденція до відмови від державних субсидій при реалізації добрив. Відмова субсидування використання добрив сприймається як спосіб, за допомогою якого можливо збереження ґрунтів від забруднення через надмірне застосування добрива і заохотити біологічний метод підвищення врожайності.

Екологічний податок був впроваджений першою Програмою дій ЄС з охорони навколишнього середовища (1973 р.), що пов'язувалося із реалізацією принципу той хто забруднює, сплачує».

Підвищення актуальності застосування екологічних платежів у країнах ЄС відбувалося з другої половини 80-х рр. ХХ ст. у зв'язку із здійснюваним переходом у сфері охорони довкілля від командно-адміністративних до економічних методів управління.

Директорат із податків і митних зборів Європейської Комісії поділив екологічні податки на сім груп за сферами використання (Таблиця 2) [73, с. 72].

Таблиця 2

Групи екологічних податків у країнах ЄС

№ з/п	Група податків	Характеристика
1.	Енергетичні податки	на моторне паливо, енергетичне паливо, електроенергію
2.	Транспортні податки	податки на пройдені кілометри, щорічний податок із власників, акцизи при купівлі автомобіля
3.	Плата за забруднення	емісія забруднюючих речовин в атмосферу і викиди у водні басейни шкідливих речовин
4.	Плата за розміщення відходів на звалищах та їх переробку і податки на ряд спеціальних продуктів	упаковка, батареї, шини, мастильні масла тощо
5.	Податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін	речовини, що руйнують озоновий шар, парникові гази
6.	Податок на шумову дію	
7.	Платежі за користування природними ресурсами	

Аналізуючи дані Таблиці 2, треба додати, що крім енергетичних податків, наприклад, у Франції, Німеччині, Італії, Фінляндії, Австрії,

Великобританії та в інших країнах запроваджено податки на мастильні масла, сиру нафту і нафтопродукти [71, с. 275].

У Норвегії і Швеції діє податок на мінеральні добрива та пестициди. Нідерланди застосовують податок на паливний ресурс, отримані кошти з якого витрачаються на фінансування державних природоохоронних витрат і стимулювання зниження викидів двоокису сірки.

За допомогою енергетичних податків забезпечується 50% витрат Міністерства екології, включаючи витрати на запобігання та відшкодування збитку, субсидування, запровадження прогресивного технологічного комплексу з очищення і переробки, а також фінансування тимчасового зберігання хімічних відходів [72, с. 4].

Штрафи за адміністративні порушення природоохоронного законодавства, що стягуються регулярно, коли не застосовуються виплати чи платежі, а також місцевий збір за утилізацію, очищення твердих та стічних відходів.

У розвинених країнах повноваження з питань державного регулювання природокористування та охорони навколишнього природного середовища між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування, та регіону в цілому, розподіляються порізно. Так, наприклад, у Німеччині, регіональні органи влади мають конкретизовані повноваження, тоді як у інших країнах-федераціях, розподіл повноважень між владою штатів і федеральним урядом не завжди є чітко визначеним.

Унітарні держави, мають різний ступінь централізації управління: найбільший ступінь децентралізації управління існує у Великобританії, Нідерландах та Швеції, менший – у Франції [74, с. 24].

Державне регулювання забезпечення екологічної безпеки потребує певних науково-технічних навичок, які б дали змогу прийняти рішення, яке є інформаційно обґрунтованими, реальними для досягнення та прийняття.

Кожна європейська країна має систему моніторингу довкілля та наукових інституцій, що входять до складу органів екологічного регулювання, або є незалежними (як, наприклад, у Німеччині).

Фінансування діяльності цих інституцій щодо наукового забезпечення державного екологічного регулювання повністю забезпечує держава.

Органи, які здійснюють державне екологічне регулювання, в розвинених країнах є замовниками наукових розробок екологічного програмного забезпечення, які є необхідними для посилення їх ефективної діяльності.

Так, Агентство з охорони довкілля є замовником наукових екологічних програм, яка охоплює всю сферу охорони довкілля: виявлення забруднень, транспортування забруднюючої речовини та її утилізація, технології очищення, створення нових екологічно безпечних технологій виробництва, запобігання забрудненням, поліпшення економіки та здоров'я населення. Виконавцями цих програм є підпорядковані агентству наукові установи з щорічним бюджетом у кілька сотень мільйонів доларів [75, с. 144].

Наукові центри, що входять до складу Агенства з охорони довкілля, одержують фінансування, яке в кілька разів перевищує їх власні потреби, які вони залучають як необхідні субпідрядні організації з метою створення спільного проекту.

В інших країнах (Франція, Німеччина, Великобританія, Нідерланди) також у складі агентств охорони довкілля існують наукові заклади, які на замовлення цих агентств виконують екологічні дослідження, зокрема розробка «чистої» технології. Аналіз досвіду розвинених країн, дає змогу визначити, що витрати на наукові дослідження заощаджують великі витрати на створення природоохоронних заходів та істотно зменшити збитки від забруднення та виснаження компонентів довкілля [75, с. 144].

Відповідно до рекомендацій конференцій ООН з навколишнього середовища й розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.; Йоганнесбург, 2002 р.) [76],

основними критеріями оцінювання прогресу в переході до сталого розвитку у сфері збереження навколишнього середовища та використання природних ресурсів, поряд із заходами зі зміною негативної тенденції, створенням сучасних технологій, науково-методичним забезпеченням і масштабами позитивних результатів, може бути створення умови для сталого природокористування, тобто наявність якісного правового забезпечення та об'єднання цілі і волі в діях органів державної влади, бізнесу й населення в досягненні цілей сталого розвитку.

Таким чином, зарубіжний досвід державного регулювання у сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища свідчить про необхідність взаємодії економічного методу з адміністративним та правовим.

У ринкових умовах господарювання зарубіжних країн дієвими та ефективними інструментами регулювання є:

- встановлення екологічного платежу, що надає підприємству вільно обирати засіб сплати за забруднення;
- пільговий режим держави та допомога підприємству, яке здійснює політику боротьби із забрудненням;
- застосування застави, яка встановлює надбавку до роздрібною ціни на товар, процес утилізації якого є доцільним після використання;
- добровільна угода між екологічними інспекціями та споживачами природних ресурсів;
- ліцензування, що передбачає проведення повного, прозорого інспектування на підприємстві та індивідуальний підхід до нормативного обмеження впливу на довкілля;
- штрафи за адміністративні порушення природоохоронного законодавства [72, с. 6].

На наш погляд, перелічені інструменти дещо схожі з тими, що використовуються в Україні, але у розвинених країнах пріоритет надається

економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що забезпечує охорону та збереження навколишнього природного середовища.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС було висунуто нові вимоги до державного регулювання охорони навколишнього природного середовища України відповідно до європейських стандартів.

Однією з основних умов використання означених інструментів державного регулювання є, на нашу думку, удосконалення чинного природоохоронного законодавства України, розробка законодавчих актів, які стосуватимуться субсидування, кредитування, квотування, систем застави та інше, що має призвести до збільшення інвестування в охорону навколишнього природного середовища. При цьому важливо відмітити, що роль держави у регулюванні процесів природокористування має бути на першому місці, а фінансування наукового дослідження у сфері охорони, збереження та відновлення навколишнього природного середовища – забезпечуватись з державного бюджету України.

2.2 Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення у країнах ЄС

Юридична відповідальність за шкоду навколишньому середовищу є ключовою ланкою для вдосконалення правового регулювання у сфері екологічних правовідносин. Досвід країн ЄС з урахування практики ЄСПЛ при визначенні національних моделей правового регулювання питань юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є корисним для України.

До основних напрямів правового регулювання ЄС в галузі безпеки належать:

- екологічна стандартизація, оцінка впливу на навколишнє середовище;

– збирання й оброблення екологічної інформації, моніторинг навколишнього середовища;

– екологічна сертифікація; екологічний менеджмент і екологічний аудит;

– розвиток механізму фінансування;

– захист екологічних прав.

Додаткові механізми захисту екологічних прав на рівні ЄС стимулює Шоста програма дій Співтовариства в галузі навколишнього середовища [77], затверджена у 2002 р. До її пріоритетів належить і становлення законодавства ЄС про екологічну відповідальність.

Найпоширенішою формою участі громадськості в адміністративно-правовому регулюванні в галузі екологічної безпеки ЄС стало об'єднання в природоохоронні організації або групи.

Найбільша активність громадськості характерна для Великобританії, Німеччини, Нідерландів і Данії, найменша – для Ірландії, Греції.

Одним з найважливіших аспектів захисту екологічних прав особи є можливість звернення до суду, яке є досить різним в окремих країнах ЄС.

Так, право на доступ до правосуддя з екологічних справ в країнах Європейського Союзу умовно можна поділити на чотири основні групи:

а) перша група – щодо захисту екологічних прав будь-якої особи (Голландія, Ірландія);

б) друга група – щодо захисту екологічних прав будь-якої зацікавленої особи (Франція, Великобританія, Іспанія, Швеція, Фінляндія);

в) третя група – щодо захисту екологічних прав тільки при порушеннях індивідуальних прав позивача (Німеччина);

г) четверта група – у щодо захисту екологічних прав, надана відповідним асоціаціям (Італія, Греція) [78, с. 86].

На сучасному етапі ЄС удосконалює правову основу в галузі регулювання екологічної безпеки. Зазначимо, що лідером серед країн ЄС

щодо регулювання у сфері екологічної безпеки вважається Німеччина, де регулювання зосереджено на рівні федеральних земель і місцевих органів влади. На рівні земель регулювання екологічної безпеки організовано по-різному, це пов'язано з різним розміром і структурою земель. Але фактично розходження міститься в назві, а не у функціях.

На рівнях урядів найвищим органом в організаційній ієрархії всі землі мають у своєму розпорядженні власне екологічне міністерство.

На сьогоднішній день, Німеччини складається з численних законодавчих актів й правових положень. Серед них Федеральний закон «Про охорону природи і ландшафтне планування», закони «Про емісії», «Про генну техніку», «Про включення у плани економічного розвитку питань охорони навколишнього середовища» [75, с. 145–146].

Треба зазначити, що останній час, основні акценти в політиці державного регулювання екологічної безпеки Німеччини були зроблені на поступову відмову від використання атомної енергії, скорочення викидів вуглекислого газу, розвиток виробництва із замкнутим циклом.

Одним з провідних заходів у галузі регулювання екологічної безпеки є адміністративна відповідальність. Так, наприклад, згідно з законодавством відповідальність за відходи несе виробник або власник. На практиці мова йде про досягнення безпосередньо цілей екологічної політики ЄС, учасники якої забирають у споживачів і переробляють використані пакувальні матеріали, а фінансування відбувається за рахунок переробних підприємств. Особливі правила поширюються на відходи, що вимагають при утилізації значних витрат (наприклад, старі автомобілі, холодильні установки й телевізори).

Повністю погоджуємося з твердженням судді Одеського апеляційного адміністративного суду Л. А. Зуєвої, яка у статті «Роль та завдання адміністративної юстиції у формуванні механізмів судового захисту при розгляді екологічних справ» констатує, що «відповідно до міжнародних стандартів держава повинна гарантувати українцям життя у чистому

навколишньому середовищі, здійснення ефективного та дієвого моніторингу за станом довкілля; здійснення ефективного та дієвого контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства» [79, с. 48].

На прикладі реальної екологічної катастрофи, яка відбулася в Україні, проаналізуємо роль держави та адміністративних судів у захисті екологічних прав громадян.

В 2015 році у Київській області сталася чергова екологічна масштабна техногенна катастрофа, у зв'язку з пожежею, яка трапилась через займання нафтопродуктів, загинули люди [80]. Унаслідок аварії відбулося значне забруднення довкілля нафтопродуктами і токсичними сполуками, що утворюються в процесі їх згоряння. За даними експертів Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України, розлив нафтопродуктів становив близько 240 т. [84].

Проте, вже в 2018 році, незважаючи на вже порушені кримінальні справи, на тій самій нафтобазі сталася повторно пожежа. Суд, розглядаючи позов ГО «Фонд подолання наслідків Васильківської трагедії» до 56 відповідачів про відшкодування моральної шкоди, ухвалив накласти арешт на грошові кошти, рухоме і нерухоме майно відповідачів [82].

На наш погляд, очевидним є те, що аварія на нафтобазі є прямим наслідком злочинної бездіяльності уряду, оскільки вже впродовж років не здійснюється державний контроль за роботою екологічно небезпечних об'єктів.

Але можемо навести приклади в межах ЄС, коли рішення адміністративного суду можуть не тільки захищати екологічні інтереси людей, а й змусити уряд та керівництво держави формувати законодавство, спрямовані на покращення довкілля та формування небезпечного навколишнього середовища для людей. Так, адміністративна юстиція Німеччині продемонструвала свою відповідальність перед народом у ситуації

з «Дізельгейтом», прийнявши рішення, яке спрямоване на охорону навколишнього природного середовища та очищення атмосферного повітря.

Влада Німеччини провела перевірку на підприємствах, та виявила, що проводилися маніпуляції з тестами на відповідність двигунів екологічним стандартам. Підприємство було вимушено здійснити відклик продукції з ринків, та виплатити компенсації та штрафні санкції.

Дизельний резонанс зачепив інтереси не тільки Volkswagen, а й відомі концерни Audi, Porsche. На думку позивачів, вихлопи шкідливих газів на даних автомобілях BMW у 27 разів перевищують допустимі норми [83].

Екологічна організація Deutsche Umwelthilfe (DUH) подала до судів кількох німецьких міст позови, спрямовані на те, щоб змусити місцеву владу заборонити пересування дизельних автомобілів з метою знизити вміст оксидів азоту в повітрі, яке в багатьох містах ФРН перевищує норми, встановлені в ЄС.

Так в 2017 році адміністративний суд Штутгарту задовольнив позов DUH, яким визначив, що влада міста може заборонити користування старими дизельними автомобілями, якщо це є необхідним для відповідності прийнятим показникам якості повітря. Рішення адміністративного суду торкнулось мільйонів водіїв по всій Німеччині та великих автоконцернів.

На думку суду, фільтрація вихлопного газу в дизельних автомобілях, не відповідає вимогам, що призвело до порушення норм законів про навколишнє середовище. Кожного року майже 6 тисяч німців помирає у зв'язку з великою кількістю атмосфері великої кількості оксидів азоту, які застосовуються для автомобільних двигунів [84].

Після рішення Федерального адміністративного суду, було прийнято майже 30 рішень у різних регіонах Німеччини про заборону в'їзду дизельних автомобілів. Адміністративний суд Берліна заборонив проїзд старих дизельних транспортних засобів у центрі міста. Зазначене рішення, призвело

до різкого різко загострення ситуації і вимагало від уряду ФРН негайного прийняття кардинальних рішень на національному рівні.

Треба підкреслити, що зазначені рішення спонукали державу та представників автоконцернів в Берліні провести «дизельний саміт», на якому дійшли спільного знаменника, що автобудівники почнуть виплачувати власникам старих дизельних автомобілів, які відповідають екологічним стандартам Євро-4 і нижче, утилізаційну премію в разі покупки ними нових моделей, а також взяли на себе зобов'язання актуалізувати програмне забезпечення в новіших дизельних автомобілях стандартів Євро-5 і Євро-6 [84].

Однак екологів, низку експертів і політиків, а також громадськість таке рішення «дизельного саміту» не влаштовує. Необхідно встановлювати в автомобілях додаткові очисні споруди. Що стосується, переобладнання автомобілів, не можна переколадати витрати на автовласників, оскільки концерни представляли дизелі куди більш екологічними, ніж вони були насправді.

Отже, з 2018 року почалося виконання рішення адміністративних судів, у межах якого міста Німеччини почали вводити заборони на в'їзд дизельних автомобілів. Першим таку заборону в травні 2018 року запровадив Гамбург. І хоча міська влада закрила всього дві вулиці, резонанс в Німеччині був дуже вітчутний.

Таким чином, на прикладі розгляду однієї екологічної справи адміністративні суди Німеччини продемонстрували свою роль у формуванні механізмів судового захисту під час розгляду стратегічної екологічної справи, що стосувалася необмеженого кола людей, як ефективного інструменту запобігання порушення прав людини.

Якщо порівнювати Німеччину з іншими країнами Європейського Союзу встановилося більш ліберальне правове регулювання екологічної безпеки.

Вивчаючи законодавство Швейцарії щодо регулювання екологічної безпеки, треба відмітити, що ефективність екологічної політики цієї країни зумовлена розробленою законодавчою основою, її чітким виконанням із залученням органів правопорядку і значних фінансових витрат. Правовою основою в галузі регулювання екологічної безпеки у Швейцарії є Федеральний закон «Про охорону природи й ландшафтів» 1966р., що вимагає від влади при виконанні своїх екологічних функцій ефективного регулювання екологічної безпеки. Треба додати, що за дотримання екологічного правопорядку відповідають спільно Конфедерація й кантони [75, с. 145].

У Бельгії істотною роль у вирішенні проблеми охорони навколишнього середовища й гарантуванні екологічної безпеки відіграє жандармерія.

Жандарми використовують вимірювальні прилади, які виявляють велику кількість екологічних правопорушень під час патрулювання, та мають на меті припинити організовану злочинну діяльність у сфері охорони навколишнього середовища.

У Норвегії ж діє система державного контролю, яка ґрунтується на проведенні інспектування й системного аудиту. Створено урядовий екологічний фонд, який підтримує розвиток екологічно-чистих технологій.

Також створено Національне відомство з розслідування та припинення економічної й екологічної злочинності, яке здійснює ліцензування через тендерні раунди.

Якщо порівнювати судову систему країн ЄС, з Міжамериканською судовою системою захисту екологічних прав, вона є унікальною з огляду на особливості процедури подачі скарг та розгляду справ по суті. Але найбільш важливі наслідки має Консультативний висновок МАСПЛ, який хоч і не має юридично обов'язкової сили, проте може використовуватися в практиці Міжамериканської комісії та суду з прав людини. Завдяки тлумаченню Суду, фізичні особи отримали право посилаючись на порушення права на безпечне

довкілля, незважаючи на відсутність його закріплення в тексті Американської конвенції з прав людини, яка разом із тим дозволяє здійснювати еволютивне тлумачення економічних, соціальних, освітніх, наукових і культурних прав. Суд допустив можливість екстратериторіального застосування Конвенції у випадку завдання транскордонної шкоди індивіду, а також підтвердив принцип недискримінації у здійсненні права на судовий захист.

Практика міжнародних юрисдикційних органів – зв'язок довкілля і прав людини ознаками громадянства, постійного проживання чи місця спричинення екологічної шкоди, але за умови доведення причинно-наслідкового зв'язку між шкідливою діяльністю на території однієї держави та порушенням прав людини, що знаходиться на території іншої держави.

Такі діагональні відносини між індивідом та державою, яка порушила його права, але яка не є державою його громадянства чи постійного проживання, потребуватимуть суворого дотримання процедури кваліфікації (атрибуції) поведінки держави в контексті звичаєвих норм права міжнародної відповідальності, зокрема належного доведення здійснення контролю державою над діяльністю в межах її території, що спричинила транскордонну шкоду і порушила права індивідів за межами цієї території. З огляду на поступово зростаючу тенденцію до визнання принципу недискримінації в доступі індивідів до правосуддя у випадку транскордонної екологічної шкоди та передбачену Протоколом № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод можливість ЄСПЛ надавати консультативні висновки, Україна могла б ініціювати запит про навколишнє середовище та права людини за прикладом Колумбії. [85, с. 179]

На жаль треба констатувати, що в Україні судова практика, яка стосується відносин у сфері охорони навколишнього середовища, є доволі незначною.

Більше того, переважну більшість із них становлять справи про притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності у цій сфері, позови компетентних органів про стягнення шкоди, заподіяної державі в результаті порушення природоохоронного законодавства, а також адміністративні позови суб'єктів господарювання про оскарження рішень, дій чи бездіяльності контролюючих органів. Справ же за позовами громадян чи інститутіцій суспільства на захист довкілля в суспільних інтересах взагалі одиниці, а якщо такі позови подаються, то їх розгляд може тривати роками та не враховувати незворотні наслідки для людей, природи та довкілля.

Таким чином, з вищенаведеного можемо дійти висновку, що визначення базових напрямів правового регулювання екологічних правовідносин, у тому числі питань юридичної відповідальності, на національному рівні потребує детального аналізу й узагальнення прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Аналіз такої практики дозволяє виділити визначальні правові позиції, які лягають в основу вирішення справ, пов'язаних із юридичною відповідальністю за шкоду навколишньому природному середовищі.

Узагальнюючи вищенаведений аналіз, можемо дійти висновку, що чіткі підходи до проблем навколишнього середовища сприяли становленню ЄС як впливового суб'єкта міжнародної екологічної безпеки. Треба додати, що уряди Європи наполегливо займаються проблемами регулювання екологічної безпеки не тільки на міждержавному, а й на державному та регіональному рівнях.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи другий розділ, необхідно визначити, що механізм реалізації нормативної бази країн ЄС щодо регулювання екологічної безпеки є виправданим, бо дає можливість зіставити існуюче розуміння екологічної

ситуації, зафіксоване у правових нормах, та їх реалізацію в практиці, яка здійснюється саме на регіональному та місцевому рівнях.

Особливо важливо підкреслити практичну значимість такого аналізу для вирішення завдань забезпечення екологічної безпеки в Україні, де існують суттєві неузгодженості між прийняттям екологічних норм безпеки та їх реалізацією, між загальнодержавним нормуванням природокористування та його реалізацією на місцевому рівні.

Юридична відповідальність за шкоду навколишньому середовищу є ключовим аспектом удосконалення правового регулювання у сфері екологічних правовідносин. Юридична відповідальність має всі ознаки, характерні для будь-якого різновиду юридичної відповідальності.

В окремий різновид відповідальності, це зумовлюється особливим характером відносин держави та суб'єктів, які порушили норми екологічне право. Зазначені відносини з'являються на підставі юридичного факту, в даному випадку у формі дії, які порушують екологічне право і завдають шкоду навколишньому природному середовищу, результатом чого є застосування до правопорушника примусу за допомогою державного механізму.

На прикладі судової практики Німеччини продемонстрована роль адміністративних судів для формування механізму судового захисту під час розгляду стратегічної екологічної справи, що стосувалася необмеженого кола людей, як ефективного інструменту запобігання порушення прав людини.

На жаль в Україні, було прийнято доволі мало в великому масиві судової практики, рішень, що стосуються саме охорони довкілля.

Основна більшість із них стосується застосування адміністративної відповідальності, інколи позови до суду про стягнення шкоди, заподіяної державі в результаті порушення природоохоронного законодавства, а також про оскарження рішень, дій чи бездіяльності контролюючих органів. Проте, справи, що стосуються захисту довкілля за позовом громадян майже відсутні.

Підводячи підсумок, варто підкреслити, що підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС висуває нові вимоги до державного регулювання охорони навколишнього природного середовища України відповідно до європейських стандартів. Основною метою застосування зазначених інструментів державного регулювання є вдосконалення чинного природоохоронного законодавства України, розробка законодавчих актів, які стосуватимуться субсидування, кредитування, квотування, систем застави та інше, що має призвести до збільшення інвестування в охорону навколишнього природного середовища.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1 Напрями трансформації державної екологічної безпеки в умовах європейської інтеграції України

В європейських країнах, що розвиваються, природоохоронне або екологічне право часто не вважається фундаментальною дисципліною. На жаль, подібний підхід іноді спостерігаємо й в Україні. В той же час, передові держави світу розглядають екологічне право як один із стовпів конституційного ладу з самого початку його виникнення, або через загальні конституційні реформи, як, наприклад, в Європейському Союзу.

В наш час існує низка чинників, що обумовлюють важливість екологічної безпеки, а саме:

- наявність глобальних екологічних загроз, включаючи зміну клімату; локальні екологічні катастрофи й техногенні аварії різного масштабу;
- усвідомлення загроз і ризиків широким верствам населення, поширення розуміння екологічних цінностей у громадянському суспільстві;
- формування та автономізація екологічного права в межах національних правових систем;
- розширення спектру екологічних правовідносин;
- визнання екологічних прав та зростання кількості звернень за їх захистом до національних і міжнародних судів [86].

Якщо скласти характеристику структури та змісту відповідності законодавства у сфері екологічної безпеки України нормативно-правовій базі ЄС, можливо зробити висновок, що співпадіння майже відсутнє: кількісна більшість законодавчих актів в ЄС у декілька разів більше ніж в Україні, до

того ж існує багато додаткових протоколів, дотримання яких є обов'язковим на рівні закону.

Порівняльна характеристика законодавства України та ЄС, виявляє багато недоліків структури, наприклад: відсутність такого розділу, як: управління відходами, контроль за промисловими забрудненнями і управління ризиками, хімічні речовини і генетично модифіковані організми тощо, які присутні в законодавчій базі ЄС [87, с. 37].

Отже необхідно виділити основні напрями, зближення екологічного законодавства України із законодавством, закріпленим в природоохоронних директивах і нормативно-правових актах ЄС, є:

а) створення горизонтального законодавства (тобто оцінювання наслідків діяльності на оточуюче середовище, екологічний моніторинг);

б) підвищення якості атмосферного повітря (контроль за викидами, встановлення стандарту якісного повітря, контроль за продукцією (руйнування озонового шару, реалізація хімічних речовин);

в) утилізація відходів (тобто їх переробка або знищення, транспортування, специфічні та небезпечні відходи (нафтопродукти, акумулятори, батареї));

г) підвищення якості водного ресурсу (налагодження міської, стічної та промислової води, ведення ефективної водної політики, контроль за водою для риболовства, купання, та питною водою;

д) контроль за промисловим забрудненням, врахування можливих ризиків та аварій (впровадження запобігання скидування відходів, забезпечення екологічної промислової безпеки, налагодження системи екологічного розвитку і проведення аудиту, контроль за якістю продукції та введення екологічного маркування;

е) контроль за використанням хімічних речовин та генетично модифікованих організмів (проведення тестування хімічної речовини і сповіщення про їх використання (класифікація, упаковка, маркування),

використання генетично модифікованих організмів, контроль продукції (азбест, миючі засоби);

ж) забезпечення ядерної та радіаційної безпеки (транспортування радіоактивних речовин і відходів, контроль продовольчих товарів, охорона здоров'я населення та персоналу [87, с. 39].

Погоджуємося з думкою фахівців, що першими гармонізаційними кроками до вимог Європейського Союзу законодавства України є:

– закріплення на законодавчому рівні системи «екологічного страхування», затвердження зони з надзвичайною екологічною ситуацією;

– вдосконалення, вже існуючого національного законодавства: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічний аудит», а також в Лісовий кодекс, Водний кодекс, Кодекс про надра, Земельний кодекс;

– затвердження Кабінетом Міністрів України Правил відшкодування збитків, у разі порушення екологічного законодавства, екологічного контролю, екологічного аудиту, екологічного ліцензування, сертифікації небезпечної продукції, Порядок встановлення лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, рівнів шкідливого біологічного і фізичного впливу, Порядок і нормативи платні за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду та ін.;

– внесення змін і доповнень до Кодексу про адміністративні правопорушення (розділ «Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення»), Кримінального кодексу (розділ «Екологічні злочини»), Цивільного кодексу України (розділ «Відшкодування збитків за екологічні правопорушення»);

– внесення змін і доповнень до діючих законів, які визначають статус центральних і місцевих органів державної виконавчої влади в сфері охорони навколишнього середовища і використання природних ресурсів, регламентують здійснення підприємницької, інвестиційної, інноваційної,

науково-технічної діяльності, проектування, містобудування, виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції, розвиток транспорту, зв'язку та інших видів діяльності, здатних негативно впливати на стан навколишнього середовища, а також законів про розмежування функцій спеціально уповноважених органів державного контролю в сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки [30, с. 43].

Для реалізації пріоритетних напрямів Стратегії ЄС прийняв рішення про надання бюджетної підтримки Європейській Комісії (ЄК) природоохоронному сектору України в обсязі 35 млн євро та міжнародної технічної допомоги від ЄС та Уряду Швеції загальним обсягом, що перевищує 10 млн євро [88].

Слід зазначити, що ЄС, в рамках забезпечення екологічної безпеки в Україні є:

– донором проекту «Управління відходами ЄІСП – Схід», проекту Twinning «Підтримка Міністерства охорони навколишнього середовища у впровадженні Закону України «Про екологічний аудит», проекту «Державне управління якістю атмосферного повітря в країнах ЄІСП – 6 Схід» та проекту «Допомога Україні у впровадженні Конвенції Еспоо та Орхуської конвенції»;

– донором/виконавцем проектів «Зміцнення управління та фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій в Україні», «Реалізація Стратегічної програми дій для басейну Дніпра з метою зменшення забруднення стійкими токсичними забруднюючими речовинами» і «Трансформація ринку для просування енергоефективного освітлення» [88].

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено запровадження принципу розширеної відповідальності виробника в Україні протягом п'яти років, що передбачає в тому числі прийняття законодавчих рішень, щодо відповідальності підприємців за утилізацією упаковки, в якій

знаходиться їх продукція. Така система розширеної відповідальності виробника успішно функціонує в 27 країнах ЄС [89].

На сьогодні в Україні діє принцип, по якому підприємства не несуть відповідальності за утилізацію використаної упаковки, в якій знаходиться їхня продукція, що загрожує екологічній безпеці країни в довгостроковій перспективі. Для цього доцільно терміново прийняти розроблений в Міністерстві екології та природних ресурсів законопроект «Про упаковку та відходи упаковки» [90], яким передбачається створення системи роздільного збирання, комплексної переробки та утилізації відходів упаковки.

Тобто згідно до запропонованого проекту по збиранню та утилізації відходів мають бути створені спеціальні акредитовані компанії, з якими підприємства укладатимуть договори щодо утилізації. Ще одним не менш важливим напрямком трансформації державної екологічної політики в умовах інтеграції є приведення української системи оподаткування та штрафів в екологічній сфері до стандартів ЄС, яке має передбачати суттєве суспільно-обґрунтоване підвищення рівня екологічного податку та особливо, штрафу до рівня, при якому вони виконували б не тільки функцію наповнення Державного бюджету, але й стали дієвим інструментом захисту довкілля, сприяючи та стимулюючи запровадження суб'єктами господарювання та суспільства в цілому заходів щодо недопущення та зниження рівня забруднення навколишнього середовища.

В основі євроінтеграційних прагнень України мають лежати процеси наближення українського законодавства до законодавства ЄС, що вимагає дотримання відповідних екологічних вимог, гармонізації у сфері правового регулювання охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Тому, можливо зробити висновок, що позитивні зрушення в державній екологічній політиці України тільки за умови партнерства усіх зацікавлених

сторін (уряду, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів влади, громадськості, бізнесу, науки, освіти), а саме в питаннях переходу України до збалансованого розвитку, розробки та впровадження в Україні моделі «зеленої економіки», шляхом побудови якої вже тривалий час йдуть країни Європейського Союзу.

Отже, державна екологічна політика України повинна формуватися та реалізовуватися через зміцнення двосторонніх та багатосторонніх зв'язків з країнами-членами ЄС на основі вдосконалення існуючої законодавчої бази.

Необхідно більш активно на національному рівні ініціювати нові форми співпраці з країнами ЄС, що дозволять знайти нові напрями у сфері екологічної безпеки, мобілізувати як зовнішні, так і внутрішні резерви України для збереження, відтворення, збалансованого управління довкіллям та вирішення екологічних проблем.

3.2 Впровадження екологічних судів в Україні: досвід ЄС

Створення належного механізму еколого-правового регулювання є одним із найбільш актуальних завдань, що сто-ять нині на порядку денному держав.

Для більшості країн світу незалежно від рівня їхнього економічного розвитку характерними є усвідомлення глобальних екологічних загроз та ризиків. Як наслідок, у національних правових системах та міжнародному праві сформувалися й відокремилися комплекси норм, спрямованих на забезпечення оптимального балансу у взаємодії людини і природи.

Застосування заходів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, припинення діяльності, шкідливої для довкілля, забезпечення екологічних прав людини та безпеки довкілля великою мірою залежить від діяльності судів кожної країни і належного доступу до правосуддя. Необхідно зазначити, що проблематика екологічного правосуддя майже не розглядалась українськими науковцями, і його поняття відсутнє в

українському законодавстві, а тому існує необхідність у застосування багаторічного зарубіжного досвіду, що і зумовлює актуальність дослідження.

Сьогодні у світі, з огляду на специфіку вирішення справ, пов'язаних із застосуванням природоохоронних норм, спостерігається тенденція до створення спеціалізованих екологічних судів та виокремлення спеціалізованих структур, так званих «зелених лав» у судах загальної юрисдикції. За дослідженням Програми ООН з охорони навколишнього середовища, станом на 2019 рік, у світі налічувалося понад 1200 природоохоронних судів і трибуналів національного і регіонального рівнів у 44 країнах. Показово, що більшість таких судів створено вже в XXI столітті. Різноманітні форми та моделі екологічного правосуддя представлені, зокрема, в Австрії, Великій Британії, Данії, Швеції та ін. Крім того, ще близько 20 країн нині обговорюють питання організаційного відокремлення екологічного правосуддя в рамках національних судових систем і планують створити такі суди найближчим часом [91, с. 3].

Для українських правознавців подібна практика поки що може видатися непридатною для застосування у вітчизняних реаліях, однак для вирішення питання про те, чи мають екологічні суди перспективи в Україні, потрібно мати уявлення про світовий досвід у цій сфері.

Аналіз законодавства країн членів ЄС та практики розгляду екологічних справ дає можливість виділити три моделі здійснення екологічного правосуддя.

Перша модель передбачає розгляд екологічних справ судами загальної юрисдикції. Вона поширена переважно в європейських країнах романо-германської правової групи, де окремі суди, що займаються питаннями навколишнього середовища, є скоріше винятком. Як правило, екологічні справи розглядаються в традиційній процесуальній формі та не виділяються окремо. Залежно від особливостей конкретної справи їх розглядають,

відповідно, цивільні, кримінальні, адміністративні або конституційні суди [92, с. 72].

Зазначимо, що такі тенденції присутні і в Україні, на наш погляд, це зумовлено сталими традиціями правосуддя та відсутністю зацікавленості влади, у вдосконаленні екологічного законодавства, яке є недосконалим, та не пристосоване до нині існуючих реалій.

Друга модель здійснення екологічного правосуддя спирається на внутрішню спеціалізацію судових органів, що передбачає створення «зелених судів» без формальної зміни структури судової системи. Такий підхід використовується в деяких європейських країнах.

Необхідно зауважити, що земельний та екологічний суди володіють виключною юрисдикцією, тобто жоден інший судовий орган не може здійснювати правосуддя у вказаних категоріях справ.

Під час дослідження світового досвіду функціонування земельного суду, Чикільдіна А. зазначає, що така різноманітність сфери компетенції суду дозволяє назвати його природоохоронним судовим органом, який створили за принципом «єдине вікно» для правосуддя в сфері охорони довкілля, планування і вирішення земельних спорів [93].

Серед позитивних досягнень, що знаходять відображення у практиці суду, слід відзначити:

- створення реєстру екологічних правопорушень, який дає суддям швидкий доступ до статистичної та аналітичної інформації; підвищення кваліфікації суддівського складу та відповідність їх підготовки сучасності;

- запровадження «Multi-Court» – сервіс, який надає заявникам доступ до послуг, що пов'язані з вирішенням спорів, ведення заявника впродовж усього досудового та судового процесу (медіація, арбітраж, попередня оцінка тощо);

– інноваційний підхід до надання і оцінки експертних висновків (експерти не залучаються сторонами, а входять до складу суду, та підзвітні йому);

– спрямованість на реституційну дію правосуддя, в якій дві сторони спільними зусиллями приймають участь у процесі відновлення порушеного стану довкілля та попередження повторного заподіяння екологічної шкоди [91, с. 21].

В окремих європейських країнах певний ступінь спеціалізації у галузі екологічного права забезпечують адміністративні суди, до компетенції яких належить більшість спорів між громадянами і державою у сфері охорони довкілля і використання природних ресурсів. Так, у Фламандському регіоні Бельгії, де існує система адміністративних судів з різною спеціалізацією, створено суди, які розглядають справи у сфері планування, містобудування та охорони довкілля [94, с. 249].

У системі адміністративних судів Данії існує єдина Природоохоронно-екологічна комісія (трибунал). Трибунал має досить специфічний статус: з одного боку, він організаційно є частиною Міністерства навколишнього середовища Данії, з іншого, діє незалежно і не підпорядковується вказівкам міністра. Він розглядає апеляції на екологічно значущі рішення адміністративних органів. Позивачами виступають переважно індивідууми та неурядові організації природоохоронного спрямування. Зацікавлені в оскарженні адміністративних рішень особи мають можливість вибору між судами загальної юрисдикції та адміністративною системою апеляції і, як правило, обирають другий варіант через його простоту і відносно невисокі судові витрати [95].

Залежно від типу справ Трибунал має дві так звані «конфігурації» або палати, що передбачають різний склад суду. Перша конфігурація включає винятково професійних суддів (голова, двоє суддів Верховного суду і сім членів палати, що призначаються парламентом) і розглядає переважно

справи, що стосуються планування, природокористування і загальних питань охорони довкілля. Друга – експертна конфігурація існує для розгляду специфічних питань, пов'язаних із забрудненням довкілля, токсичними відходами тощо. Вона включає голову (професійний суддя) і кількох експертів у відповідній сфері (зазвичай від 2 до 4). У необхідних випадках конфігурації об'єднуються в одну палату, допускається також передача справ з палати суддів до палати експертів і навпаки [96, с. 113].

Третя модель екологічного правосуддя заснована на утворенні інноваційних екологічних судів (або трибуналів) – спеціалізованих судів, що займаються лише екологічними справами. Модель поширена в таких європейських країнах, як Австрія та Швеція, яка є успішним прикладом функціонування спеціалізованих екологічних судів.

Розглянемо функціонування екологічного правосуддя Швеції, яке вважається показовим. З моменту прийняття Екологічного кодексу 1999 року [97] країна має спеціальну систему екологічних судів, які нині називаються земельні та екологічні суди. Створено п'ять місцевих земельних та екологічних судів і земельний та екологічний апеляційні суди. Ці суди є частиною загальної судової системи.

Земельним та екологічним судам підвідомчі справи про оскарження адміністративних рішень місцевих і регіональних органів влади, цивільні справи, які стосуються земельних і природоохоронних питань, включаючи вимоги про відшкодування екологічної шкоди.

Кримінальні справи не належать до юрисдикції цієї гілки судової системи. Земельні та екологічні суди вирішують питання, що вимагають наукової і технологічної оцінки, експертизи, що виходить за рамки правової сфери.

Тому, окрім юристів, судьями є екологічні експерти. За загальним правилом, при вирішенні справ склад суду включає одного професійного

суддю-юриста, одного спеціаліста з охорони довкілля (технічний суддя) і двох експертів-членів (рядових суддів).

У разі спору між державними органами і бізнес-структурами, сторони призначають рядових суддів (по одному з кожної сторони), але більшість справ розглядається лише двома суддями – професійним і технічним. Усі члени суду мають рівні голоси, але якщо вони поділились порівну головуючий суддя має вирішальний голос.

Юрисдикція земельних і екологічних судів охоплює оскарження всіх видів рішень, ухвалених відповідно до Екологічного кодексу, питання планування і забудови, земельні спори, а також спори, пов'язані з функціонуванням об'єктів підвищеної екологічної небезпеки. Судові процедури є доволі складними і мають різний характер, залежно від категорії справи, але загалом узгоджуються з положеннями Кодексу про судоустрій і поєднують в собі риси цивільного та адміністративного судочинства [99].

Земельний та екологічний апеляційний суд є останньою інстанцією в тих випадках, коли оскаржується первісне рішення місцевих або регіональних органів влади. Якщо земельний та екологічний суд розглядав справу по першій інстанції, то, у разі якщо справа представляє великий інтерес, Верховний Суд Швеції приймає її до розгляду в останній інстанції.

Як зазначається в огляді ЮНЕП, апеляційне слухання з екологічних питань у Швеції більше схоже на загальні збори. Часто судові засідання проходить у залі засідань, і свідчення приймаються в неофіційній обстановці конференції. Іноді суд виїжджає на місце, де розташований предмет спору. Учасникам процесу і людям, що живуть поруч, наприклад, з екологічно небезпечним об'єктом дозволено подавати коментарі до суду.

Суд може зажадати коментарів по справі від відповідальних місцевих, регіональних і центральних органів, а також незалежних науково-технічних організацій [91, с. 27].

Загалом у Швеції земельні та екологічні суди користуються високим авторитетом і рівнем довіри, відзначаються відкритістю, прозорістю і демократичністю роботи.

Австрійська система, заснована на спеціалізації екологічних судів, включає Незалежний екологічний сенат у складі 10 суддів, проте його юрисдикція обмежується справами, що стосуються оцінки впливу на навколишнє середовище [99, с. 7].

Отже, зазвичай спеціалізовані екологічні суди мають певні переваги: швидкість судового процесу, ефективність, підготовленість і спеціалізація суддів, а також присутність технічних експертів, чий процесуальний статус суттєво відрізняється від звичного нам процесуального статусу експерта в судовому провадженні.

Отже, для впровадження в Україні екологічних судів, на наш погляд, його було б доцільно розділити на три етапи:

Перший етап – передбачає спеціалізовану підготовку суддів, які були б компетентні відносно сфер специфікації. Такі судді повинні будуть розпочати свою діяльність в судах загальної юрисдикції на рівних правах, але до їх компетенції будуть віднесені відповідні екологічні спори. Дане нововведення носило б позитивний характер, так як було б зменшене навантаження на інших суддів.

Окрім того вирішення проблемних питань зі сфери впливу відповідних екологічних служб перейшло б в компетенцію екологічних судів, що в свою чергу підвищило статус України як демократичної держави. Підготовка відносно специфікації суддів підвищить рівень самого правосуддя, так як кожен із суддів є спеціалістом відповідної сфери.

Другий етап – створення «Зелених лав». Доцільно на даному етапі було б передбачити окрім покладання обов'язку екологічного правосуддя, також обов'язок виділення ресурсів. Дане розширення компетенції зумовлює

часткове уникнення корупційних сфер, як на місцевому рівні, так і в загальнодержавному масштабі.

Третій етап – створення системи спеціалізованих екологічних судів. В третьому етапі, враховуючи досвід створення Зеленого трибуналу, із урахуванням першого етапу створення інституту спеціалізованих екологічних суддів та низки експертних служб доцільним є створення трирівневої системи уже сформованих екологічних судів.

Окрім того, доцільним буде створення Вищого екологічного суду.

Кожен із етапів запропонованої моделі програми по створенню екологічних судів повинен мати чітко регламентований часовий період, щоб уникнути затягування даного процесу, протиправного використання прогалин, у зв'язку з нереалізованою ще системою екологічних судів.

А також неперервне втілення кожного етапу, дозволяє не створювати ілюзію комплексних позитивних змін в сфері екологічного та природоохоронного законодавства.

Отже, вищенаведені приклади запровадження екологічного правосуддя в зарубіжних країнах, а також тенденції до постійного збільшення кількості екологічних судів у світі, на наш погляд, переконливо демонструють ефективність і життєздатність спеціалізованого екологічного правосуддя.

На нашу думку, основними перевагами таких судів є експертність судочинства, залучення громадськості та широке поле для використання медіації. Впровадження та становлення в Україні екологічних судів є необхідним, з огляду як на низку проблем, наявних у вітчизняному екологічному законодавстві та правозастосовній діяльності, так і на прогресивні світові тенденції.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи третій розділ, можемо зробити наступні висновки.

В процесі євроінтеграційних перетворень України мають лежати основи, що вимагають дотримання відповідних екологічних вимог, гармонізації у сфері правового регулювання охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Останнім часом в розвинутих країнах ЄС існують тенденції до створення спеціалізованих судів і трибуналів щодо розгляду екологічних справ та вжиття заходів щодо полегшення доступу до правосуддя для громадян. Кожна країна має свою специфіку, пов'язану з її правовою системою та місцем, яке відводиться в ній правовій охороні навколишнього середовища.

Для впровадження в Україні екологічних судів, було б доцільним для початку впровадити пробні інститути «зелених суддів». Діяльність даних суддів була б направлена саме на розгляд конкретних екологічних спорів.

Впровадження має бути поступовим і включати три функціональні етапи:

а) підготовку суддів, які були б компетентні відносно сфер специфікації, що розпочнуть свою діяльність в судах загальної юрисдикції, але до їх компетенції будуть віднесені відповідні екологічні спори;

б) створення «Зелених лав». Доцільно на даному етапі було б передбачити окрім покладання обов'язку екологічного правосуддя, також обов'язок виділення ресурсів;

в) створення системи спеціалізованих екологічних судів.

Отже, застосування досвіду країн – членів ЄС в Україні сприяло б не тільки розвитку екологічного законодавства на загально державному рівні, а також на місцевих рівнях. Зокрема, на місцевих рівнях було б знято питання, щодо розподілу природних ресурсів, а саме, розподілу та виділення земельних ділянок, виділення рекреаційних зон, лісових, мисливських угідь,

річкових, озерних та ставкових масивів (надання відповідної оренди, щодо даних ресурсів).

ВИСНОВКИ

Проведене в роботі дослідження дало можливість зробити наступні висновки:

У першому розділі роботи в результаті аналізу було встановлено, що екологічну безпеку доцільно визначати як досягнутий за рахунок своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальної або потенційної загрози природного чи техногенного характеру стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечена захищеність інтересів, прав і свобод людини і громадянина, суспільства та держави, а також відсутні умови, що можуть призвести до погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Норми адміністративно-правового забезпечення надають можливість формування стабільного, постійно діючого правового режиму підтримання стану екологічної безпеки на належному рівні, створення умов для усунення можливих небезпек і загроз у цій сфері. Від ефективності їх застосування залежить не тільки виконання державою вказаного обов'язку, а й доля нинішніх і прийдешніх поколінь.

Адаптація національного законодавства у сфері екологічної безпеки до права Європейського союзу – це тривалий процес. Фундаментальна проблема зараз полягає у формуванні сучасної концепції адаптації екологічного законодавства до стандартів ЄС з урахуванням світового досвіду, міжнародних доктринальних і законодавчих підходів.

Елемент адаптації екологічного законодавства – перш за все перевірка проектів законів України та інших нормативно-правових актів на їх відповідність *acquis communautaire* з метою недопущення прийняття актів, які суперечать *acquis* ЄС. А також створення механізму та прийняття порядку обміну на міжнародному рівні екологічною інформацією щодо

прогнозування стихійних лих, природних катастроф, інших негативних факторів та ліквідації їх наслідків між зацікавленими компетентними органами України та відповідними органами сусідніх держав.

На підставі вивчення та узагальнення відповідного досвіду держав Центральної та Східної Європи, доцільно створити загальнодержавний механізм адаптації екологічного законодавства з урахуванням сучасних економічних умов. Необхідно сприяти підвищенню рівня екологічної свідомості та культури як державних службовців, так і громадян з питань європейського екологічного права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм у вищих навчальних закладах та ін.

Українське законодавство у сфері відповідальності за порушення охорони земель є розгалуженим, проте не повністю відповідає європейським стандартам та має певні недоліки. Так, однією з прогалин є відсутність підходів до тлумачення діяння. Українські дослідники визначають, що законодавець не виокремлює різні поняття, як псування та забруднення земель, а тому дуже часто застосовується відповідальність, яка є недопустимою у цьому випадку.

Проблема відмежування відповідальності за земельні правопорушення постає на практиці в разі, коли за одне правопорушення передбачена як адміністративна так і кримінальна відповідальність.

Спірним видається питання щодо необхідності введення кримінальної відповідальності за окремі правопорушення. Така ж проблема і виникає при питанні притягнення юридичних осіб до відповідальності. Незважаючи на те, що у ККУ існує розділ про заходи кримінально-правового характеру до останніх, проте за злочини проти довкілля вони не застосовуються. На наш погляд, це є недоліком та не відповідає підписаній Україною Конвенції CETS та відходить від норм права Європейського Союзу.

У другому розділі був досліджений досвід країн ЄС щодо державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, який

свідчить про необхідність взаємодії економічного методу з адміністративним та правовим.

У ринкових умовах господарювання зарубіжних країн дієвими та ефективними інструментами регулювання є:

- встановлення екологічного платежу, що надає підприємству вільно обирати засіб сплати за забруднення;
- пільговий режим держави та допомога підприємству, яке здійснює політику боротьби із забрудненням;
- застосування застави, яка встановлює надбавку до роздрібною ціни на товар, процес утилізації якого є доцільним після використання;
- добровільна угода між екологічними інспекціями та споживачами природних ресурсів;
- ліцензування, що передбачає проведення повного, прозорого інспектування на підприємстві та індивідуальний підхід до нормативного обмеження впливу на довкілля;
- штрафи за адміністративні порушення природоохоронного законодавства [7, с. 6].

На наш погляд, перелічені інструменти дещо схожі з тими, що використовуються в Україні, але у держав – членах ЄС пріоритети надаються економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що забезпечує охорону та збереження навколишнього природного середовища.

Тому головною умовою використання означених інструментів державного регулювання є, на нашу думку, удосконалення чинного природоохоронного законодавства України, розробка законодавчих актів щодо субсидування, кредитування, квотування, систем застави та інше, що має призвести до збільшення інвестування в охорону навколишнього природного середовища.

Вивчаючи законодавство ЄС щодо регулювання екологічної безпеки, було встановлено, що ефективність екологічної політики країн зумовлена

розробленою законодавчою основою, її чітким виконанням із залученням органів правопорядку і значних фінансових витрат.

Уряди держав – членів ЄС наполегливо займаються проблемами регулювання екологічної безпеки не тільки на міждержавному, а й на державному та регіональному рівнях.

Визначення базових напрямів правового регулювання екологічних правовідносин, у тому числі питань юридичної відповідальності, на національному рівні потребує детального аналізу й узагальнення прецедентної практики Європейського суду з прав людини.

Аналіз такої практики дозволяє виділити визначальні правові позиції, які лягають в основу вирішення справ, пов'язаних із юридичною відповідальністю за шкоду навколишньому природному середовищу.

Застосування заходів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, припинення діяльності, шкідливої для довкілля, забезпечення екологічних прав людини та безпеки довкілля великою мірою залежить від діяльності судів кожної країни і належного доступу до правосуддя.

У третьому розділі були вивчені напрями трансформації державної екологічної безпеки в умовах європейської інтеграції України та обґрунтовано впровадження екологічних судів в Україні, спираючись на досвід ЄС.

Приклади запровадження екологічного правосуддя в країнах ЄС, а також тенденції до постійного збільшення кількості екологічних судів у світі, на наш погляд, переконливо демонструють ефективність і життєздатність спеціалізованого екологічного правосуддя.

На нашу думку, основними перевагами таких судів є експертність судочинства, залучення громадськості та широке поле для використання медіації.

Впровадження та становлення в Україні екологічних судів є необхідним, з огляду як на низку проблем, наявних у вітчизняному екологічному законодавстві та правозастосовній діяльності, так і на прогресивні світові тенденції.

Таким чином, застосування зарубіжного досвіду в Україні буде сприяти не тільки розвитку екологічного законодавства на загальнодержавному рівні, а також на місцевих рівнях.

Зокрема, на місцевих рівнях було б знято питання щодо розподілу природних ресурсів, а саме, розподілу та виділення земельних ділянок, виділення рекреаційних зон, лісових, мисливських угідь, річкових, озерних та ставкових масивів (надання відповідної оренди щодо даних ресурсів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991 № 41. ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1264-12> (дата звернення: 15.10.2020).
2. Андрейцев В. І. Екологічне право. Особлива частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і ф-в. Пов. академ. курс. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Юрид. ф-т. Київ, 2001. С. 544.
3. Хилько М. І. Екологічна безпека України : навч. посіб. К., 2017. 267 с.
4. Хіміч О. М. Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються міліцією : автореф. дис. канд. юрид. наук : Київ, 2005. 16 с.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.10.2020).
6. Безпалова О. І. Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 170–174.
7. Лазаренко Д. В. Природні ресурси як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 44–47. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/141dvapr.pdf>.
8. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : автореф. дис. док. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2004. С. 36.
9. Кобецька Н. П. Екологічне право України : навч. посіб. Київ, 2008. 352 с.

10. Лазаренко В. А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. С. 22.

11. Личенко І. О. Поняття та ознаки адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2017. № 876. С. 163–169.

12. Обиух Н. М. Некоторые вопросы правовой охраны водных объектов в экологическом праве Европейского Союза. *Юридическая наука и практика*. 2014. № 2. С. 250–258.

13. Борщевська О. Правове забезпечення екологічної безпеки під час здійснення морських перевезень. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 91–95.

14. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98> (дата звернення: 03.10.2020).

15. Марич Х. Мета та завдання адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Екологічне право*. 10/2018. С. 118–121.

16. Хоменко М. Проблеми адаптації екологічного законодавства України до міжнародного права. *Екологічне право*. 10/2019. С. 90–94.

17. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

18. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

19. Водний кодекс України : Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24, ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

20. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

21. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету міністрів України від 19.04.2017 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

22. Про порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря. Постанова Кабінету міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

23. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93> (дата звернення: 03.10.2020).

24. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды, Стокгольм, 1972 год. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text (дата звернення: 03.10.2020).

25. Всемирная стратегия охраны природы (ВСОП). Справочник «Экология». URL: <https://ru-ecology.info/term/51857/> (дата звернення: 03.10.2020).

26. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию, принятая Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення: 03.10.2020).

27. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП). Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL:

<https://mepr.gov.ua/content/programa-oon-z-navkolishnogo-seredovishchayuner.html> (дата звернення: 03.10.2020).

28. Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату : Закон України від 04.02.2004 р. № 1430-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1430-15#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

29. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 року № 1629-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. ст. 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

30. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/> (дата звернення: 03.10.2020).

31. Про Східне партнерство. Національна платформа Форуму громадянського суспільства. URL: <http://eap-csf.org.ua/eastern-partnership/proshidne-partnerstvo/> (дата звернення: 03.10.2020).

32. Ориновська А. С. Адаптація екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу : *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Суми, 18-19 травня 2017 р. Суми, 2017. Ч. 1. С. 134–135.

33. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). Конвенцію ратифіковано Законом України від 06.07.1999 р. № 832-XIV 832-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 03.10.2020).

34. Директива Європарламенту та Ради 2003/4/ЄС від 28.01.2003 р. щодо свободи доступу до інформації відносно стану навколишнього середовища, що замінює Директиву Ради 90/313/ЄЕС Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31277.html> (дата звернення: 03.10.2020).

35. Європейські експерти допоможуть Україні адаптувати екологічне законодавство до норм ЄС. URL: <http://www.menr.gov.ua/presscenter/news/123-news1/3452-yevropeiski-eksperty-dopomozhut-ukraini-adaptuvatyekolohichne-zakonodavstvo-do-norm-yes> (дата звернення: 03.10.2020).

36. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом: Закон України від 04.10.2016 р. № 1641-VIII *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 46. ст. 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1641-19#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

37. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 35. ст. 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

38. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2016 році. Київ, 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-proassotsiatsiyu-2016.pdf> (дата звернення: 03.10.2020).

39. Вовк В. Вступ країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу: вплив на екологічну політику та перспективи сталого розвитку (Уроки для України) Резюме стратегічного дослідження. 2012. URL: http://www.csi.org.ua/book/10713922_EU%20Enlargement%20&%20Sustainable%20Development%20Abstract%20Ukrainian.doc (дата звернення: 03.10.2020).

40. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 03.10.2020).

41. Лозінська С. В. Європейська екологічна політика та її вплив на реформування законодавства України про охорону навколишнього

природного середовища. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 602–608.

42. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 9. ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

43. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-п#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

44. Балюк Г. І. Концептуально-правові «реформи» в сфері екології в Україні та сучасні виклики. *Екологічне право України*. 2016. № 1–2. С. 80–87.

45. Духно Н. А. Экологический правопорядок: понятие, структура, управление, способы защиты. Москва, 2000. 301 с.

46. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : 2-е вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 468 с.

47. Безклубий І. Відповідальність у публічному праві : монографія. К. : Грамота, 2014. 496 с.

48. Петров В. В. Экология и право : учебное пособие. Москва, 2001. 315 с.

49. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 03.10.2020).

50. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 25-26, ст. 131). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 03.10.2020).

51. Дуліна О. В. Проблеми розмежування відповідальності у сфері земельних відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 240–243.

52. Лоїк Г. К. Проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення вимог земельного законодавства України. *Сучасні проблеми аграрного і природо ресурсного права* : зб. наук, праць Міжнар. наук.практ. конф. 30–31 жовтня 2009 р., Київ, 2009. С. 179–181.

53. Шуміло О. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за злочини проти довкілля. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. С. 181–186.

54. Директива № 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23.10.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 03.10.2020).

55. Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні. Київ, 2017. С. 580.

56. Обиух Н. М. Некоторые вопросы правовой охраны водных объектов в экологическом праве Европейского Союза. *Юридическая наука и практика*. 2014. № 2. С. 250–258.

57. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23, ст. 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

58. Туліна Е. Є. Деякі особливості правового забезпечення використання рослинного світу в Європейському Союзі. Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, 28 жовтня 2016 р., м. Дніпро. Дніпро, 2016. С. 184–186.

59. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: Закон України від 29.10.1996 р. № 436/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text (дата звернення: 03.10.2020).

60. Директива № 2001/80/ЕС Европейского Парламента и Совета «Об ограничении выбросов некоторых загрязняющих воздух веществ от крупных установок сжигания» (Люксембург, 23 октября 2001 года). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_913#Text (дата звернення: 03.10.2020).

61. Паризька угода. Угоду ратифіковано Законом від 14.07.2016 р. № 1469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення: 03.10.2020).

62. Про охорону озонового шару (неофіційний текст). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0832.html (дата звернення: 03.10.2020).

63. Регламент Европейського Парламенту та Ради (ЄС) № 1005/2009 від 16.09.2009 року про речовини, що руйнують озоновий шар. URL: <https://old.minjust.gov.ua/file/32821.docx> (дата звернення: 03.10.2020).

64. Донбасс уходит под землю? Мнение экспертов. URL: <https://mrpl.city/news/view/donbass-uhodit-pod-zemlyu-mnenie-e-kspertov> (дата звернення: 10.04.2020).

65. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 10.04.2020).

66. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов : Курс лекций, прочитанный на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. *Международный Комитет Красного Креста*, Москва, 2011. С. 340.

67. Пашков М., Машовець К., Гончар М. та ін. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. *Національна безпека і оборона*. 2019. № 1. С. 109.

68. Блага А. Б., Загороднюк І. В., Короткий Т. Р. та ін. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. Київ, 2017. С. 19.

69. Грицан О. А. Охорона навколишнього середовища під час збройних конфліктів у міжнародному гуманітарному праві. *Екологічне право України*. 2016. № 3-4. С. 18–25.

70. ДАЙДЖЕСТ МГП: НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО. URL: <https://redcross.org.ua/2019/03/дайджест-мгп-навколишнє-середовище-і/>.

71. Мартиненко В. О. Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 1. С. 272–278.

72. Боковикова Ю. В. Зарубіжний досвід державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Актуальні проблеми державного управління*. 1(53)/2018. С. 1–7.

73. Шевчук В. Я. Економіка і організація охорони навколишнього середовища. Київ, 2005. С. 272.

74. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль Київ, 2007. С. 412.

75. Фесянов П. О. Державне регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні: досвід провідних країн світу. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. С. 143–151.

76. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию. Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws /show 995_455#Text (дата звернення: 03.10.2020).

77. Рішення № 1600/2002/ЕС Європейської Ради від 22.07.2002 р. про затвердження Шостої програми дій Співтовариства у галузі навколишнього середовища (OJ L 242, 10.09.2002, р. 1). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202010_75_%D0%84%D0%A1.pdf (дата звернення: 03.10.2020).

78. Муравйов В. Захист прав людини в Європейському Союзі. *Право України*. 2011. № 6. С. 86–88.

79. Зуєва Л. А. Роль та завдання адміністративної юстиції у формуванні механізмів судового захисту при розгляді екологічних справ. *Міжнародний судовий форум «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав»* м. Київ, 07.11.2019 р. : Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 38–50.

80. Количество жертв пожара на нефтебазе под Васильковом увеличилось до шести. URL: <https://www.unian.net/society/1096338-kolichestvo-jertv-pojara-na-neftebaze-pod-vasilkovom-velichilos-do-shesti.html> (дата звернення: 03.10.2020).

81. Степаненко О. Екологічні право.Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2016. URL: <https://helsinki.org.ua/ekolohichni-prava-o-stepanenko-2/> (дата звернення: 03.10.2020).

82. Постанова Деснянського районного суду у справі № 89906114 від 17.06.2020 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/89906114/> (дата звернення: 03.10.2020).

83. У США подали новий позов проти BMW і Bosch через дизельний скандал. Mind.ua. 2019. URL: <https://mind.ua/news/20202434-u-ssha-podali-novij-pozov-proti-bmw-i-bosch-cherez-dizelnij-skandal> (дата звернення: 03.10.2020).

84. Зуєва Л. Екологія в Україні: ще немає усвідомлення, що чисте повітря купити не можна. Ракурс. 2019. URL: <https://racurs.ua/ua/2488-ekologiya-v-ukrayini-sche-nemaie-usvidomlennya-scho-chyste-povitrya-kupyty-ne-mojna.html#:~:text=%> (дата звернення: 03.10.2020).

85. Міжнародний судовий форум «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав», м. Київ, 07 листопада 2019 року : Збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 192.

86. Концепція та основні підходи до здійснення екологічного правосуддя. *Ecolog-ua*. 16.10.2020 р. <https://ecolog-ua.com/news/konserciya-ta-osnovni-pidhody-do-zdiysnennya-ekologichnogo-pravosuddya>(дата звернення: 03.10.2020).

87. Островець О. О. Природоохоронне законодавство та охорона праці : конспект 11 лекцій. Харків, 2017. С. 162.

88. Звіт про основні результати роботи Міністерства екології та природних ресурсів України за період 2016–2019 років. URL: https://mepr.gov.ua/files/images/news_2019/28082019/Минприроди_2019.pdf (дата звернення: 03.10. 2020).

89. В Україні планують запровадити принцип «забруднювач платить» URL: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/08/15/483344/> (дата звернення: 03.10.2020).

90. Проект Закону України «Про упаковку та відходи упаковки» Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL:<https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronnikonsultatsiyi-z-gromadskistyuproekt-zakonu-ukrayini-pro-upakovku-ta-vidhodi-upakovki/konsultatsiyi-z-gromadskistyuproekt-zakonu-ukrayini-pro-upakovku-ta-vidhodi-upakovki/>

91. Environmental Courts & Tribunals : A Guide for Policy Makers. United Nations Environment Programme, 2019. URL: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/10001/environmental-courts-tribunals.pdf> (дата звернення: 03.10.2020).

92. Завгородня В. М. Екологічні суди : зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2018.

93. Чикильдина А. Ю. Земельные суды: зарубежный опыт. *Электронный научно-практический журнал «Политика, государство и право»*. 2014. № 2. URL: <http://politika.snauka.ru/2014/02/1245> (дата звернения: 03.10.2020).

94. Delgrange X. The federated administrative jurisdictions erode the linguistic parity in the Council of State. *Pyramide*. 2017. № 29.

95. Access to justice in environmental matters: Denmark. *European justice*. 24 p. URL: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-dk-maximizeMS-en.do?member=1 (дата звернения: 03.10.2020).

96. Helle Tegner Anker, Annika Nilsson. The Role of Courts in Environmental Law – Nordic Perspectives. *Journal of Court Innovation*. 2018. № 3.

97. The Swedish Environmental Code (Miljöbalk 1998:808). In English. URL: <https://www.government.se/contentassets/be5e4d4ebdb4499f8d6365720ae68724/the-swedish-environmental-code-ds-200061> (дата звернения: 03.10.2020).

98. Access to justice in environmental matters – Sweden. URL: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-se-en.do?member=1#:~:text=Constitutional%20provisions%20on%20environmental%20interests,kinds%20of%20deprivation%20of%20freedom (дата звернения: 03.10.2020).

99. Lavrysen, L. De Geyter, E.U. Forum des juges de l'environnement, Summary Report. Organization of the courts and tribunals and prosecution policy in the area of environmental crime. URL: http://www.eufje.org/images/doc/Conf/hag2004/The_Role_of_National_Judges_in_Environmental_Law.pdf (дата звернения: 03.10.2020).